

Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň 1990-njy ýylyň 12-nji oktyabrynda kabul eden, Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksini we «Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksini güýje girizmek hakyndaky» karary Türkmenistanyň 2004-nji ýylyň 25-nji oktyabryndaky №243-II Kanuny güýjüni ýitiren diýip hasap edilen.

TÜRKMENISTAN SSR ÝOKARY SOWETINIŇ K A R A R Y

Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksini güýje girizmek barada

(Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1990-njy ýyl, № 19-20, 201-nji, 202-nji maddalar)

I. Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksini 1990-njy ýylyň 1-nji dekabryndan, bu Kodeksiň 37-40-njy maddalaryny bolsa 1991-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girizmeli.

II. Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky kanunlary Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksine laýyk getirilýänçä, Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky häzirki ulanylýan kanunlary ulanylýar, sebäbi olar Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksine ters gelmeýär.

III. Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksi şol Kodeks güýje girizileninden soň, ýagny 1990-njy ýylyň 1-nji dekabryndan beýläk ýer barada ýüze çykan hukuk gatnaşyklary barasynda ulanylýar, ýöne şu Kodeksiň 37-40-njy maddalarynda göz önünde tutulan hukuk gatnaşyklary muňa girmeyär, şol gatnaşyklar barada bu maddalar 1991-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan başlap ulanylýar.

1990-njy ýylyň 1-nji dekabryndan ozal ýer barada ýüze çykan hukuk gatnaşyklary barasynda Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksi bu Kodeks güýje girizilenden soň ýüze çykjak hukuklar we borçlar barada ulanylýar.

IV. Degişli organlaryň özleriniň ygtyýarlarynyň çäklerinde ýer uçastoklaryny bermek hakynda 1990-njy ýylyň 1-nji dekabryndan ozal çykaran, ýöne welin Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň güýje girizilen pursadyna çenli ýerine ýetirilmedik kararlary Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň talaplaryna laýyklykda ýerine ýetirilmelidir diýip bellemeli;

Ýer uçastoklaryny bermek hakyndaky haýyşlar barada Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň güýje girizilen pursadyna çenli ygtyýarly organlar tarapyndan karar kabul edilmedik bolsa, olary Kodeksde göz önünde tutulan tertibiň

we şertleriň berjaý edilmegi esasynda Kodeksiň 41-45-nji maddalarynda görkezilen organlar çözüärler diýip bellemeli;

oba hojalyk kärhanalarynyň işgärleri bolmadyk graždanlar, şeýle hem ýuridik taraplar, ýagny oba hojalyk kärhanalary tarapyndan 1990-njy ýylyň 1-nji dekabryndan ozal peýdalanmak üçin özlerine ýer uçastoklary berlen şol graždanlar hem-de ýuridik taraplar ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukuklaryny resmileşdirýänçäler öz hukuklaryny saklap galýarlar diýip bellemeli;

Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň 29-njy maddasynyň 9-njy punktunda göz önünde tutulan möhlet şu Kodeksiň güýje girizilen pursatyndan hasaplanyp başlanylýar diýip bellemeli.

V. Türkmenistan SSR Ministrler Sowetine şu aşakdakylary ýerine ýetirmegi tabşyrmaly:

1) 1990-njy ýylyň 1-nji dekabryna çenli: ýere eýelik etmek hukugyny we ýerden hemişelik peýdalanmak hukugyny tassyklaýan döwlet aktynyň formasyny, ýer uçastoklarynyň berilmegi hakyndaky haýyşlara we arzalara garamagy gozgamagyň tertibini işläp taýýarlamaly, şeýle hem ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukuklaryny resmileşdirmeginiň anyk möhletlerini göz önünde tutmaly;

Türkmenistan SSR-niň häzirki ulanylýan kanunçylyk aktlaryna Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksinden gelip çykýan üýtgetmeleri we goşmaçalary girizmek baradaky teklipleri Türkmenistan SSR Ýokary Sowetine hödürlemeli;

Türkmenistan SSR Hökümetiniň kararlaryny Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksine laýyk getirmeli;

Türkmenistan SSR-niň ministrlikleriniň, döwlet komitetleriniň we wedomstwolarynyň özleriniň normatiw aktlaryna täzeden seretmeklerini hem-de Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksine ters gelýänlerini ýatyrmaclaryny üpjün etmeli;

2) Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksini durmuşa geçirmäge gönükdirilen şu aşakdaky çäreleri 1991-nji ýylyň 1-nji ýanwaryna çenli amala aşyrmaly:

ulanylmaýan ýerleri hem-de netijeli ulanylmaýan ýerleri birsyhly ýüze çykaryp durmagy;

wedomstwoara esasynda ýerleriň monitorgyny, ýer kadastryny, ýer gurluşygyny geçirmegi, ýerleriň ulanylyşyna we goralyşyna hem-de ýer hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine döwlet kontrolygyny üpjün edýän täze döwlet organlaryny döretmek we häzirki işläp gelýänlerini pugtalandyrmak baradaky teklipleri 1990-njy ýylyň 10-njy dekabryna çenli girizmegi;

Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň 37-40-njy maddalaryndan gelip çykýan tölegleriň - ýer üçin tölemeli hakyň we kärende hakynyň normatiwlerini 1990-njy ýylyň 15-nji dekabryna çenli kesgitlemegi;

3. Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň düzgünlerinden ýer baradaky gelip çykýan gatnaşyklary düzgünleşdirmek üçin, Türkmenistan SSR-niň bar bolan öri meýdanlaryny 1991-1992-nji ýyllarda ýüze çykarmak, suwarymly territoriýasyndaky ýerleri 1991-1993-nji ýyllarda inwentarizasiýa etmek işini amala aşyrmaly.

4. Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň düzgünlerinden ýer barada gelip çykýan gatnaşyklary düzgünleşdirmek meseleleri baradaky kanunçylyk aktlaryny taýýarlamaly;

5. 1991-nji ýylyň 1-nji fewralyna çenli Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky kodeksiniň türkmen hem rus dillerinde aýratyn kitapça edip neşir edilmegini üpjün etmegi;

6. Ýerde hojalygy alyp barmagyň ähli formalaryny ösdürmek üçin deň mümkinçilikleri döretmek baradaky çäreleri on üçünji başýyllyk üçin planyň proektinde göz önünde tutmagy.

VI. Türkmenistan SSR-niň Ýer hakyndaky ozalky kodeksini, ýagny Türkmenistan SSR Ýokary Soweti tarapyndan 1970-nji ýylyň 24-nji dekabrynda tassyklanany kodeksi: (TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1970 ý., № 24, 172-nji madda; 1975 ý., № 24, 127-nji madda; 1977 ý., № 23, 139-njy madda; 1979 ý., № 10, 44-nji madda; 1980 ý., № 19, 136-njy madda; 1981 ý., № 21, 83-nji madda; 1985 ý., № 5, 14-nji madda; 1987 ý., № 35, 172-nji madda; 1989 ý., № 7, 28-nji madda), 9-njy maddadan başgalaryny (TSSR Ýokary Sowetiniň Prezidiumynyň 1987-nji ýylyň 28-nji dekabryndaky Ukazynyň redaksiýasynda berlen; (TSSR Ýokary Sowetiniň Wedomostlary 1987 ý., № 36, 170-nji madda) 1991-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli.

VII. Şu Kararda göz önünde tutulan çäreleriň durmuşa geçirilişiniň gidişine kontrolygy üpjün etmegi hem-de zerur bolan mahalynda degişli teklipleri Türkmenistan SSR Ýokary Sowetine girizmegi Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Agrar meseleler baradaky komitetine, Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Ekologiýa we halkyň saglygyny goramak baradaky komitetine we Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň Kanunçykaryjylyk, kanunylyk, hukuk tertibi, graždanlaryň hukuklary we arz bilen ýüzlenmeleri baradaky komitetine tabşyrmaly.

**Türkmenistan SSR Ýokary
Sowetiniň başlygy**

S. NYÝAZOW

Aşgabat şäheri.
1990-njy ýyl, 12-nji oktýabr.
№ 308—XII

TÜRKMENISTAN SSR-NIŇ ÝER HAKYNDAKY

KODEKSI

Şu Kodeks Türkmenistan SSR-nde ýer baradaky gatnaşyklary düzgunleşdirýär hem-de ol ýerleri netijeli peýdalanmak we olary goramak, topragyň mesligini üznüksiz dikeltmek, tebigy sredany gorap saklamak we gowulandyrmak üçin, hojalygy alyp barmagyň ähli formalaryny deň hukukly ösdürmek üçin şertleri döretmäge gönükdirilendir.

I bölüm UMUMY DÜZGÜNLER

I bap. ESASY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky kanunlary

Türkmenistan SSR-nde ýer baradaky gatnaşyklar SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Ýer hakyndaky kanunlarynyň esaslary, SSR Soýuzynyň şolara laýyklykda çykarylýan beýleki kanunlary, şu Kodeks we Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky beýleki kanunçylyk aktlary bilen düzgunleşdirilýär.

Dag, tokaý we suw baradaky gatnaşyklar, ösümlik we haýwanat dünýäsini, atmosfera howasyny peýdalanmak we goramak baradaky gatnaşyklar SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň ýörite kanunlary arkaly düzgunleşdirilýär.

2-nji madda. Ýer Türkmenistan SSR-niň eýeçiligidir

Ýer Türkmenistan SSR-niň territoriýasynda ýaşayan halklaryň baýlygy bolup durýar we ol Türkmenistan SSR-niň eýeçiliginde durýar.

Ýere eýeçilik hukugyny Türkmenistan SSR Ýokary Soweti amala aşyrýar, ol şu Kodekse laýyklykda ýer baradaky gatnaşyklary düzgunleşdirmegiň aýry-aýry meselelerini çözmek hukygyna Türkmenistan SSR Hökümetini we halk deputatlarynyň ýerli Sowetlerini ygtyýarly edýär.

Türkmenistan SSR-niň her bir graždanynyň ýer uçarogyny almaga hukugy bardyr, ýer uçarogyny bermegiň şertleri we tertibi şu Kodeks hem-de Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky beýleki kanunçylyk aktlary arkaly kesgitlenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

3-nji madda. Türkmenistan SSR-niň ýer fondy we onuň düzümi (sostawy)

Türkmenistan SSR-niň ähli ýeri Türkmenistan SSR-niň ýer fonduna girýär, ol ýerleriň öz esasy niýetlenilýän maksadyna laýyklykda şu aşakdaky kategoriýalardan ybaratdyr:

- 1) oba hojalygy üçin niýetlenen ýerler;
- 2) ilatly punktlaryň (şäherleriň, şäher tipli posýoloklaryň we oba ilatly punktlarynyň) ýerleri;
- 3) senagat, transport, aragatnaşyk, goranmak hajatlary we beýleki hajatlar üçin niýetlenen ýerler;
- 4) tebigaty goramak, sagaldyş, dynç alyş (rekreasion) we taryhy-medeni hajatlar üçin niýetlenen ýerler;
- 5) tokaý fondunyň ýerleri;
- 6) suw fondunyň ýerleri;
- 7) zapas ýerler.

4-nji madda. Ýerleri kategoriýalara degişli etmegiň we olary bir kategoriýadan beýleki kategoriýa geçirmegiň tertibi

Ýerleri şu Kodeksiň 3-nji maddasynda görkezilen ýer fondunyň kategoriýalaryna degişli etmek işi ýerleriň öz esasy niýetlenilýän maksadyna laýyklykda geçirilýär.

Şol ýerleriň esasy niýetlenilýän maksady üýtgän mahalynda ýerler bir kategoriýadan başga kategoriýa geçirilýär.

Ýerleri şu görkezilen kategoriýalara degişli etmek we olary bir kategoriýadan beýleki kategoriýa geçirmek işi, eger Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga tertip göz önünde tutulmadyk bolsa, onda ýer fondundan peýdalanmagyň perspektiw planlaryna laýyklykda şol ýerleri bermek hakynda karar kabul edýän organlar tarapyndan amala aşyrylýar.

5-nji madda. Az sanly halklaryň we etniki toparlaryň ýaşayan hem-de hojalyk işini alyp barýan ýerlerinde ýerden peýdalanmak

Az sanly halklaryň we etniki toparlaryň ýaşayan we hojalyk işini alyp barýan ýerlerinde Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly ýerleriň şu Kodeksiň 3-nji maddasynda görkezilen kategoriýalaryny peýdalanmagyň aýratyn düzgüni bellenip bilner.

6-njy madda. Türkmenistan SSR Hökümetiniň we respublikanyň halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň ýere erk etmek baradaky ygtyýarlary

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna, kolhozlara, sowhozlara we beýleki döwlet, kooperatiw, jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna, kanun arkaly bellenen halatlarda bolsa – başga guramalara hem-de adamlara Türkmenistan SSR Hökümeti we respublikanyň halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri eýelik etmek we peýdalanmak üçin ýer uçastoklaryny berýärler.

Türkmenistan SSR Hökümeti we respublikanyň halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri ýer uçastoklaryny şu Kodekse we Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky beýleki kanunçylyk aktlaryna laýyklykda yzyna alýarlar.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

7-nji madda. Az sanly halklaryň we etniki toparlaryň ýaşayan we hojalyk işini alyp barýan ýerlerinde ýerleri bermek we yzyna almak

Az sanly halklaryň we etniki toparlaryň ýaşayan we hojalyk işini alyp barýan ýerlerinde olaryň hojalyk işi bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin ýerleri bermek we yzyna almak işi halk deputatlarynyň degişli Sowetleriniň razylyk bermegi esasynda şol halklaryň hem-de etniki toparlaryň arasynda geçirilýän ses beriş (referendumyň) netijeleri boýunça geçirilip bilner.

8-nji madda. Ýere eýelik etmek

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna ýer ömürlük miras galdyrmak tertibinde eýelik etmäge şu Kodeksiň 57-nji maddasy arkaly göz önünde tutulan hajatlar üçin berilýär.

Berilýän ýer uçastoklarynyň aňryçäk möçberleri şu Kodeks we Türkmenistan SSR-niň şoňa laýyklykda çykarylýan beýleki kanunçylyk aktlary arkaly bellenýär.

Kolhozlara, sowhozlara, beýleki döwlet, kooperatiw, jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna, dini guramalara oba hojalygyny hem-de tokaý hojalygyny ýöretmek üçin ýer hemişelik eýelik etmäge berilýär.

9-njy madda. Ýerden peýdalanmak

Ýer hemişelik ýa-da wagtlaýyn peýdalanmak üçin şu aşakdakylara berilýär:

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna - şu Kodeksiň 63-nji we 74-nji maddalarynda görkezilen maksatlar üçin;

kolhozlara, sowhozlara we beýleki oba hojalyk kärhanalaryna hem-de guramalaryna oba hojalygyna degişli bolmadyk hajatlar üçin;

senagat, transport we beýleki oba hojalygy däl döwlet, kooperatiw, jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna;

şu Kodeksiň 115-nji maddasynda görkezilen guramalara goranmak hajatlary üçin;

dini guramalara;

sowet we daşary ýurt ýuridik taraplarynyň gatnaşmaklary bilen döredilýän bilelikdäki kärhanalara, halkara birleşiklerine we guramalaryna.

SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly göz önünde tutulan halatlarda ýer başga guramalara we adamlara hem berilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasyna - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

10-njy madda. Ýerden wagtlaýyn peýdalanmagyň möhletleri

Ýerden wagtlaýyn peýdalanmak gysga möhletli - on ýyla çenli we uzak möhletli - on ýyldan ýigrimi baş ýyla çenli bolup biler. Zerur bolan mahalynda bu möhletler degişli suratda şol gysga möhletli ýa-da uzak möhletli wagtlaýyn peýdalanmak möhletlerinden artyk bolmadyk döwre uzaldylyp bilner. Ýerden wagtlaýyn peýdalanmagyň möhletlerini uzaltmak işi şol ýerleri beren organlar tarapyndan geçirilýär.

Örülerdäki maldarçylyk üçin öri meýdanlary kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalaryna, guramalaryna we edaralaryna peýdalanmak üçin 25 ýyla çenli möhlet bilen berlip bilner.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasyna - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

11-nji madda. Ýerden ikinji bir tarapyň peýdalanmagy

Ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar özlerine berkidilen ýerlerden kanunda bellenilen halatlarda ikinji bir tarapyň peýdalanmagy üçin ýer uçastoklaryny berip bilerler.

Ýerden ikinji bir tarapyň peýdalanmagynyň tertibi we şertleri şu Kodeks arkaly hem-de Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunçylyk aktlary arkaly kesgitlenilýär.

Ýerden ikinji bir tarapyň peýdalanmak hukugy, eger Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat göz önünde tutulmadyk bolsa, ýer uçastogyny beren degişli Sowetiň karary bilen tassyklanylýar.

II bap. ÝERI KÄRENDESINE BERMEK

12-nji madda. Ýeri kärendesine bermek şertnamasy

Kärendäniň özi şertnama esasynda, ýerlere muzdy bilen belli bir möhlete eýelik etmekden we ondan peýdalanmakdan ybaratdyr.

Ýeri kärendesine bermegiň şertleri taraplaryň ylalaşygy esasynda kesgitlenýär we ol şertnamada berkidilýär.

Kärende şertnamasy kärende berijiniň kärendeçi bilen gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän esasy dokumentdir. Şertnamanyň güýjüniň möhleti tamamlanandan soň, eger kärendeçi şu Kodeksiň 29-njy maddasynyň 6, 9-njy punktlarynyň talaplaryna laýyk gelmeýän ýagdaýlarda ýeri ulanýan bolsa, ýeri kärendesine almak üçin şertnamany dikeltmäge hukugy bardyr.

Kärende şertlerinde ýer bermegiň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly düzgünleşdirilýär.

13-nji madda. Ýeri kärendesine berijiler

Türkmenistan SSR-niň halk deputatlarynyň deňişli Sowetleri ýeri kärendesine berijiler bolup durýar.

14-nji madda. Ýeri kärendesine alyjylar

Kärendesine bermek şertlerinde wagtlaýyn eýelik etmek we peýdalanmak üçin ýer Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna, kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki döwlet, kooperativ, jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna, sowet we daşary ýurt ýuridik taraplarynyň gatnaşmagy bilen döredilýän bilelikdäki kärhanalara, halkara birleşiklerine hem-de guramalaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine, halkara guramalaryna, daşary ýurt ýuridik taraplaryna we graždanlaryna berilýär.

15-nji madda. Kärendäniň möhletleri

Kärendäniň möhletleri şertnama arkaly kesgitlenýär. Şunda ýer düzgün bolşy ýaly, uzak möhletli, ýagny on ýyl we has uzak möhlet bilen kärendesine berilmelidir.

16-njy madda. Ýeri aýry-aýry işgärlere we kärendeçi kollektiwlere berkitmek

Kolhozlar, sowhozlar, beýleki döwlet we kooperativ oba hojalyk kärhanalary ýeri hojalygyň içerki ýer gurluşy tertibinde aýry-aýry işgärlere we kärendeçi kollektiwlere berkidip bilerler (hojalyk içersindäki kärende potratçylygy şertlerinde).

17-nji madda. Ýeri kärendesine bermek baradaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek

Ýeri kärendesine bermek baradaky gatnaşyklar Türkmenistan SSR-niň Kärende we kärende gatnaşyklary hakyndaky kanuny, şu Kodeks we Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunçylyk aktlary arkaly düzgünleşdirilýär.

III bab. ÝERI EÝELIK ETMÄGE WE PEÝDALANMAGA BERMEK

18-nji madda. Ýer uçastoklaryny eýelik etmäge we peýdalanmaga bermegiň tertibi

Ýer uçastoklaryny eýelik etmäge we peýdalanmaga bermek işi ýeri bölüp bermek tertibinde amala aşyrylýar.

Ýer uçastoklaryny bölüp bermek işi Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda belleniýän tertipde Türkmenistan SSR Hökümetiniň we halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň kararlary esasynda geçirilýär.

Ýer uçastoklaryny bermek hakyndaky kararlarda şol uçastoklaryň haýsy maksat üçin bölünip berilýändigini we ýerden peýdalanmagyň esasy şertleri görkezilýär.

Eýelik edilip ýa-da peýdalanylýp ýörlen ýer uçastogyny başga bir ýer eýesine ýa-da ýerden peýdalanyja bermek işi şol ýer uçastogy şu Kodeksiň 33-36-njy maddalarynda göz önünde tutulan tertipde diňe yzyňa alnandan soň geçirilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

19-njy madda. Oba hojalyk hajatlary üçin ýaramly ýerleri bermek

Oba hojalyk hajatlary üçin ýaramly ýerler ozaly bilen, oba hojalyk maksatlary üçin berilmelidir.

Ýerleri oba hojalyk hajatlary üçin ýaramly diýip hasap etmek işi Döwlet ýer kadastrynyň maglumatlary esasynda Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan belleniýän tertipde geçirilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

20-nji madda. Ýer uçastogyna eýelik etmek ýa-da ondan peýdalanmak hukugynyň ýüze çykyan pursady

Berlen ýer uýastoklaryna eýelik etmek ýa-da ondan peýdalanmak hukugy ýer gurluşyk organlary şol uýastogynyň naturada (ýerinde) araçägini belläenden we şol hukugy tassyklaýan dokument alnandan soň ýüze çykýar.

21-nji madda. Ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukugyny tassyklaýan dokumentler

Ýere eýelik etmek hukugy we ýerden peýdalanmak hukugy Döwlet akty bilen tassyklanýar.

Döwlet aktynyň formasy, ony registrasiýa etmegiň we bermegiň tertibi, şeýle hem ýeri kärendesine bermek şertnamalaryny registrasiýa etmegiň formasy we tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenýär.

22-nji madda. Graždanlaryň eýelik etmek we peýdalanmak üçin özlerine ýer uýastoklarynyň berilmegi hakynda arza bermegi

Eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin özlerine ýer uýastogynyň berilmegine mätäç bolan graždanlar bu barada şol ýer uýastogynyň ýerleşýän ýerindäki halk deputatlarynyň degişli Sowetine arza berýärler.

Kolhozlaryň, sowhozlaryň, beýleki döwlet, kooperativ, jemgyýetçilik kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň, dini guramalaryň, sowet we daşary ýurt ýuridik taraplarynyň gatnaşmagy bilen döredilýän bilelikdäki kärhanalaryň, halkara birleşikleriniň we guramalarynyň eýeliginde ýa-da peýdalanmagynda bolan ýerlerden ýer uýastoklarynyň peýdalanmak üçin özlerine berilmegi hakynda graždanlaryň ýazan arzalary şol guramalaryň dolandyryş organlary tarapyndan seredilýär we halk deputatlarynyň degişli Sowetleri tarapyndan tassyklanylýar.

Eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin özlerine ýer uýastogynyň berilmegi hakyndaky arzada şol haýyş edilýän uýastogynyň näme maksat üçin zerurdygy, onuň möçberi we ýerleşýän ýeri görkezilmelidir.

23-nji madda. Kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin özlerine ýer uýastogynyň berilmegi hakynda haýyş etmek

Eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin özlerine ýer uýastogynyň berilmegine mätäç bolan kärhanalar, guramalar we edaralar bu barada şol ýer uýastogynyň ýerleşýän ýerindäki halk deputatlarynyň raýon Sowetine haýyş bilen ýüz tutýarlar, şäherleriň, şäher tipli posýoloklaryň, oba ilatly punktunyň ýerlerinden, ýagny kolhozlaryň, sowhozlaryň we beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň,

edarylarynyň eýelik edýän we peýdalanýan ýeriniň sostawyna girmeýän ýerlerinden ýer uýastogynyň berilmegi hakynda bolsa, degişli suratda, halk deputatlarynyň şäher, oba ýa-da posýolok Sowetine haýyş bilen ýüz tutýarlar.

Eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin ýer uýastogynyň berilmegi hakyndaky haýyşda şol haýyş edilýän ýer uýastogynyň näme maksat üçin zerurdygy, onuň möçberi we ýerleşýän ýeri görkezilmelidir hem-de eýelik etmek ýa-da peýdalanmak üçin ýer uýastogynyň berilmeginiň zerurdygyny tassyklaýan dokumentler şol haýyşyň ýanyna goşulmalydyr.

24-nji madda. Ýer uýastoklarynyň berilmegi hakyndaky haýyşlary we arzalary bermegiň hem-de şolara garamagyň tertibi

Eýelik etmek we peýdalanmak üçin ýer uýastoklarynyň berilmegi hakyndaky haýyşlary we arzalary bermegiň hem-de şolara garamagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenilýär.

25-nji madda. Ýer uýastoklaryny gözleg işleri üçin peýdalanmak

Geologiýa-surata düşüriş, agtaryş, topografiýa-geodeziýa işlerini we beýleki gözleg işlerini amala aşyrmaga ygtyýar edilen kärhanalar, guramalar we edaralar ýer uýastoklaryny ýere eýelik edýänleriň we ýerden peýdalanyjylaryň elinden alman, Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenilýän tertipde bu işleri ähli meýdanda geçirip bilerler. Ýokarda görkezilen işlere başlamagyň möhletleri we geçirilmeli ýeri barada ýere eýelik edýänler we ýerden peýdalanyjylar hem-de halk deputatlarynyň degişli Sowetleri bilen ylalaşylýar, ylalaşyga gelinmedik mahalynda bolsa bu barada ýokarda durýan Sowetlere, Türkmenistan SSR Hökümetine ýa-da sud üsti bilen şikáyat edilip bilner.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

26-njy madda. Ýer uýastogyny gözleg işlerini geçirmek üçin eýelemäge ygtyýar almak

Gözleg işleri geçiriljek ýer uýastogyny eýelemäge ygtyýar almak üçin, şol işleri amala aşyrmak öz üstlerine ýüklenen kärhanalar, guramalar we edaralar haýyş edilýän ýerleriň bolýan ýerindäki halk deputatlarynyň raýon ýa-da şäher Sowetinden ýazmaça rugsat sorayarlar, şonuň ýanyna hem gözleg işleriniň planyndan alnan göçürmäni hem-de şol işleri geçirmegiň bellenen tertibine laýyklykda döwlet geodeziýa gözegçiligi organlarynyň ýa-da beýleki organlaryň gelen netijesini goşýarlar.

Halk deputatlarynyň raýon ýa-da şäher Soweti şol haýyş edilýän ýer uçastoklarynda gözleg işlerini geçirmegiň mümkinligi hakynda karar çykarýar.

Ýer uçastoklarynda gözleg işlerini geçirmäge halk deputatlarynyň raýon ýa-da şäher Soweti bir ýyldan artyk bolmadyk möhlet bilen ygtyýar berýär.

Aýratyn goralýan tebigy, sagaldyş we taryh-medeniýet obýektleri, ylmy-barlag edaralarynyň hem-de okuw jaýlarynyň tejribe meýdanlary, birinji topara degişli tokaýlar ýerleşen ýerlerde gözleg işleri diňe Türkmenistan SSR Hökümetiniň ygtyýar bermegi bilen geçirilip bilner

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasynyda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

27-nji madda. Ýer uçastoklaryny gözleg işleri üçin peýdalanýan kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň hukuklary

Ýer uçastoklarynda gözleg işlerini geçirýän kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň şu aşakdakylara haky bardyr:

planda göz önünde tutulyp, ygtyýar berlen işleri bellenen tertipde geçirmäge; önümçilik, ýaşayyş jaý we medeni-durmuş hajatlary üçin wagtlaýyn tipli desgalary we binalary gurmaga;

ýer eýeleri ýa-da ýerden peýdalanyjylar bilen ylalaşyp, hemişelik tipdäki geodeziýa punktlaryny bina etmäge;

ýer uçastogyndaky umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly magdanlary we suw obýektlerini hut özleriniň hajatlary üçin peýdalanmaga.

28-nji madda. Gözleg işlerini geçirýän kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň borçlary

Gözleg işlerini geçirýän kärhanalar, guramalar we edaralar eýeleýän ýer uçastoklaryny niýetlenilişine görä peýdalanar ýaly özleriniň hasabyna ýaramly ýagdaýa getirmäge borçludylar. Ýer uçastoklaryny ýaramly ýagdaýa getirmek çäresi işleriň barşynda geçirilýär, munuň mümkin bolmadyk mahalynda bolsa işler tamamlanandan soň bir aýdan gijä galyňman (topragyň doňýan döwri muňa girmeyär) geçirilýär.

Gözleg işleri geçirilen mahalynda kärhanalar, guramalar we edaralar ekinleriň, agaçlaryň, ýerleriň, tokaýlaryň, suwlaryň we beýleki tebigy obýektleriň, şonuň ýaly-da suw howdurlarynyň, gaz howdurlarynyň, kanalizasiýalaryň, meliorativ sistemalaryň we beýleki desgalaryň abat saklanylmagyny üpjün etmek üçin çäreler görmelidirler.

Gözleg işleri geçirilende kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň ýere eýelik edýänlere hem-de ýerden peýdalanyjylara ýetiren zyýanyň we oba hojalyk hem-de tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitiren ýitgisiniň öwezini olar şu Kodeksiň 124-nji, 125-nji maddalaryna laýyklykda töleýärler.

IV bap. ÝERE EÝELIK ETMEK HUKUGYNYŇ WE ÝERDEN PEÝDALANMAK HUKUGYNYŇ ÝATYRYLMAGY

29-njy madda. Ýere eýelik etmek hukugynyň we ýerden peýdalanmak hukugynyň ýatyrylmagy üçin esaslary

Tutuş ýer uçastogyna ýa-da onuň bir bölegine eýelik etmek hukugy we ondan peýdalanmak hukugy şu aşakdaky halatlarda ýatyrylýar:

- 1) ýer uçastogundan meýletin ýüz dönderilende;
- 2) ýer uçastogynyň peýdalanmak üçin berlen möhleti tamamlananda;
- 3) kärhananyň, edaranyň, guramanyň, ýeri kärendesine alan daýhan hojalygynyň işi ýatyrylanda;
- 4) ýer öz niýetlenilişi ýaly peýdalanylmanlygynda;
- 5) eger Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga zat bellemmedik bolsa, onda gulluk ýer paýy berilmegi bilen baglanyşykly zähmet gatnaşyklary ýatyrylanda;
- 6) ýerlerden rejesiz-ýerliksiz peýdalanylanda, ýagny oba hojalygy üçin niýetlenen ýerleriň hasyllylygy normadan (kadastra görä berlen baha boýunça) pes derejede bermegine getirilen halatynda;
- 7) ýer uçastogynyň topragyň mesligini peseltmäge, topragyň himiki we radioaktiv maddalar bilen hapalanmagyna, tebigy resurslaryň kemelmegine, ekologiýa ýagdaýynyň ýaramazlaşmagyna getirýän usullar bilen peýdalanylanda;
- 8) Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen möhletleriň dowamynda ýer salgydynyň, şeýle hem kärende şertnamasynda bellenen möhletlerde kärende haky sebäpsiz tölenilmedik mahalynda;
- 9) oba hojalyk önümçiligi üçin berlen ýer uçastogynyň bir ýylyň dowamynda, oba hojalyk önümçiligi däl önümçilik üçin hem-de gäzdanlara berlen ýer uçastogynyň hem iki ýylyň dowamynda peýdalanylmadyk mahalynda;
- 10) şu Kodeksde göz önünde tutulan halatlarda ýerler yzyna alnanda.

Şu maddanyň birinji böleginiň 6-njy we 9-njy punktlary ýer uçastogynyň berlen pursadyndan başlap üç ýylyň dowamynda daýhan hojalygyny alyp barýan gäzdanlaryň ýerden peýdalanmak hukugyna degişli edilmeýär.

Kärendesine alnan ýeri peýdalanmak hukugy Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda ýeri kärendesine bermek şertnamasy bozulan mahalynda hem ýatyrylýar.

30-njy madda. Ýere eýelik etmek hukugyny we ýerden peýdalanmak hukugyny ýatymagyň tertibi

Şu Kodeksiň 29-njy maddasynyň 1-9 punktlarynda göz önünde tutulan halatlarda ýere eýelik etmek hukugy we ýerden peýdalanmak hukugy ýer uçarogyny beren organyň karary (çözgüdi) boýunça ýatyrylýar, şol maddanyň 10-njy punktunda göz önünde tutulan halatda bolsa - ýer uçaroklaryny yzyna almaga hukugy bolan organlaryň karary (çözgüdi) boýunça ýatyrylýar.

31-nji madda. Ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukugynyň ýatyrylan pursady anyklananda nazara almaga degişli ýagdaýlar

Ýere eýelik etmek we ýatyrylmagy ýer eýesini ýerden peýdalanmak hukugynyň ýa-da ýerden peýdalanyjyny ondaky hasyly ýygnamak hukugyndan mahrum etmeýär hem-de ony ýeriň hilini saklamak borjundan boşatmaýar.

32-nji madda. Ýer uçarogyna eýelik etmek hukugynyň we ýer uçarogyny peýdalanmak hukugynyň bir tarapdan beýleki tarapa geçmegi

Jaýlara we desgalara bolan eýeçilik hukugy beýleki bir tarapyň eýeçiligine geçen mahalynda bu obýektler bilen bilelikde Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenýän tertipde we şertlerde ýer uçarogyna eýelik etmek hukugy we ýer uçarogyny peýdalanmak hukugy hem degişli ýerli Sowetleriň razyçylyk bermegi bilen geçýär.

V bap. ÝERLERI ALMAK

33-nji madda. Dowlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin ýerleri almak hukugy bolan organlar

Döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin ýerleri almak işi Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenýän tertipde ýer eýesiniň razylyk bermeginde ýa-da ýeri peýdalanyjy bilen ylalaşylmagy arkaly Türkmenistan SSR Hökümetiniň ýa-da halk deputatlarynyň degişli Sowetiniň karary boýunça geçirilýär.

Türkmenistan SSR Hökümetiniň we halk deputatlarynyň degişli ýerli Sowetleriniň şu Kodeksiň 41-45-nji maddalarynda görkezilen çäklerde ýer uçaroklaryny ýerlerden almaga haky bardyr.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

34-nji madda. Ýerleri almagyň tertibi we şertleri

Oba hojalyk hajatlary däl maksatlar üçin oba hojalyk ýerleriniň alynmagyna diňe aýratyn halatlarda Türkmenistan SSR-niň kanunlaryna laýyklykda ýol berlip bilner.

Ylmy-barlag edaralarynyň we okuw jaýlarynyň tejribe meýdanlarynyň, birinji topara degişli tokaýlaryň ýerleriniň döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin alynmagyna diňe Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen tertipde aýratyn halatlarda ýol berilýär.

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna we oba hojalyk kooperatiwlerine bermek üçin ýerleri kolhozlardan, sowhozlardan, beýleki oba hojalyk kärhanalaryndan almak işi şu Kodeksde hem-de Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunçylyk aktlarynda bellenen halatlarda hem-de tertipde ýer eýesiniň razyçylyk bermegi ýa-da ýerden peýdalanyjy bilen ylalaşmak arkaly halk deputatlarynyň raýon, şäher Soweti tarapyndan amala aşyrylýar.

Ýer eýesi ýa-da ýerden peýdalanyjy razy bolmadyk mahalynda halk deputatlary Sowetiniň karary barada sud üsti bilen şikaýat edilip bilner.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

35-nji madda. Döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin ýer uçastoklaryny almagy ylalaşmagyň zerurlygy

Ýer uçastoklaryny almaga höwes bildirýän kärhanalar, edaralar we guramalar projektirlemek işini başlamazdan ozal, ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar bilen, şeýle hem halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri bilen şol territoriýanyň kompleksleýin ösmeginiň üpjün edilmegini nazarda tutmak arkaly obýektiň ýerleşjek ýerini, uçastogyň takmyny möçberini hem-de uçastogy bölüp bermegiň şertlerini deslap ylalaşmaga borçludylar. Deslap ylalaşylmazdan ozal projekteleş işleriniň maliýeleşdirilmegine ýol berilmeýär.

36-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy we taryhy-medeni obýektler ýerleşen ýerleri almak

Aýratyn goralýan tebigy we taryhy-medeni obýektler ýerleşen ýerleriň alynmagyna ýol berilmeýär. Şeýle ýerleriň sanawy Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

VI bap. ÝER SALGYDY WE ÝER ÜÇIN KÄRENDE HAKY

37-nji madda. Ýere eýelik etmegiň we ýerden peýdalanmagyň tölegliligi

Türkmenistan SSR-nde ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak üçin hak tölenilýär. Ýer üçin hak ýer salgydy ýa-da kärende haky formalarynda tölenilýär, şunda bu haklar ýer uçastogynyň ýerleşýän ýerine, hiline we onuň suw bilen üpjünçiligine baglylykda kesgitlenilýär.

Kärendeçi kärende hakyny töleýär, şol hakyň möçberi Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda belleniýän tertipde we çäklerde, şu Kodeksiň 16-njy maddasynda göz önünde tutulan halatlarda bolsa özüniň niýetlenilen maksady, hili, ýerleşýän ýeri we suw üpjünçiligi boýunça meňzeş ýerler üçin respublikada bellenen stawkalaryň çäklerinde taraplaryň ylalaşmagy esasynda kesgitlenýär.

38-nji madda. Ýer üçin tölenýän tölegler we olaryň ulanylyşy

Ýer üçin tölenen tölegler halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň býujetlerine girýär we olar ilkinji nobatda ýerleri goramak we şol ýerleriň ekologik ýagdaýyny gowulandyrmak, olaryň hilini ýokarlandyrmak, ýer eýelerini we ýerden peýdalanyjylary, şol sanda hem kärendeçileri bu çäreleri amala aşyrmaga maddy taýdan höweslendirmek, şeýle hem ýer gurluşyk we döwlet ýer kadastr işlerini geçirmek we territoriýany sosial taýdan ösdürmek üçin gönükdirilýär. Tölenen tölegleriň bir bölegi respublikan çäreleri durmuşa geçirmek üçin respublikan býujetde merkezleşdirilýär.

Ýere salgyt salmagyň tertibi we salgydyň stawkalary, tölegleriň umumy möçberinde olaryň merkezleşdirilýän bölegine düşýän paý Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenýär.

Tokaý fonduna degişli ýerler üçin tölenmeli hak tokaýlaryň peýdalanylmagy üçin tölenilýän hakyň sostawyna girizilýär.

39-njy madda. Ýer üçin alynýan hak baradaky ýeňillikler

Türkmenistan SSR-nde ýer üçin alynýan hak baradaky ýeňilligiň - belli bir möhlet üçin doly ýa-da kem-käsleýin boşatmagyň, hak tölemek möhletini gaýra goýmagyň, ýer salgydynyň möçberini azaltmagyň tertibi we şertleri Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenýär.

40-njy madda. Ýer üçin salgyt tölemekden boşatmak

Şu aşakdakylar ýer salgydyny tölemekden boşadylýar:

1) gorughanalar /zapovednikler/, milli we dendrologik parklar, botanika baglary, zakaznikler, tebigat, arheologiýa, taryh hem-de medeniýet ýadygärlikleri, şeýle hem gonamçylyklar;

2) zaýаланan we oba hojalygynda peýdalanylmaýan ýerleri oba hojalyk önümlerini öndürmek üçin öz eýeligine ýa-da peýdalanmagyna alan kärhanalar, edaralar, guramalar, kollektiwler we graždanlar – ilkinji on ýylyň dowamynda;

3) oba hojalyk ugurlary boýunça ylmy-barlag edaralarynyň we okuw jaýlarynyň tejribe ekin meýdanlary, mal sürülip geçirilýän ýerler, medeniýet, bilim, saglygy saklaýyş we sosial üpjünçilik edaralary, sagaldyş öýleri, dynç alyş öýleri we bazalary, turistlik-ekskursion edaralar, bedenterbiýe we sport desgalary, çagalaryň we ýetginjekleriň sagaldyş lagerleri, Türkmenistan SSR-niň Gyzyl Ýarymaý jemgyýeti, Türkmenistan SSR-niň şepagat we saglyk fondy, W.I. Lenin adyndaky Sowet çagalar fondunyň bölümleri we assosiasiýalary, uruş we zähmet weteranlarynyň respublikan Sowetiniň guramalary we kärhanalary, inwalidleriň jemgyýetçilik guramalary, olaryň edaralary, "Internasionalist esgerleriň" okuw-önümçilik kärhanalary, birleşikleri we guramalary, DOSAAF-yn guramalary, gidrometeorologiýa stansiýalary we postlary;

4) suw çeşmelerini, kanallary we kollektorlary ulanmak bilen meşgullanýan suw hojalyk kärhanalary, edaralary we guramalary /kömekçi oba hojalygyny alyp barmak üçin bu guramalara berlen ýerler muňa girmeyär/;

5) kolhozlar, sowhozlar we beýleki oba hojalyk kärhanalary hem-de guramalary hojalyk içersindäki hemişelik tipdäki suwaryş setiniň we açyk kollektor-drenaž setiniň ýerleşen ýerleri üçin;

6) Beýik Watançylyk urşunyň inwalidleri we oňa gatnaşanlar, internasional borjuna ýerine ýetiren adamlar, I we II topara degişli zähmet inwalidleri, gözleriniň görşi we eşidişi boýunça we harby gullukçylardan I we II topara degişli inwalidler, çagalykdan inwalidler, ekleýjisini ýitiren köp çagaly maşgalalar, maşgalasynda işe ukyply çleni bolmadyk pensionerler we garrylar;

7) Sowet Soýuzynyň Gahrymanlary, Sosialistik Zähmetiň Gahrymanlary, "Şöhrat" we "Zähmet şöhraty" ordenleriniň üç derejesi bilen sylaglanan adamlar, gahryman eneler;

8) Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda beýleki kärhanalar, edaralar, guramalar we graždanlar.

Türkmenistan SSR-niň halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň käbir graždanlara we ýuridik taraplara ýer salgydy boýunça goşmaça ýenillikler bermäge hukugy bardyr. Şunuň ýaly ýenillikleriň berilmegi ýerli Sowetiň karary bilen resmileşdirilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

VII bap. TÜRKMENISTAN SSR-niň HALK DEPUTATLARY SOWETLERINIŇ WE HÖKÜMETIŇ ÝER DOGRUSYNDAKY GATNAŞYKLARY DÜZGÜNLEŞDIRMEK BARADAKY YGTYÝARLARY

41-nji madda. Halk deputatlarynyň oba Sowetleriniň ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek baradaky ygtyýarlary

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada halk deputatlarynyň oba Sowetleriniň garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

- 1) özleriniň garamagyna bölünip berlen zapas ýerlere ygtyýar etmek işi;
- 2) ýer uçastoklarynyň möçberiniň nähilidigine garamazdan, oba ilatly punktlarynyň çäklerinde kolhozlaryň, sowhozlaryň we beýleki oba hojalyk hem-de tokaý hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýer eýeliginiň sostawyna girmeyän ýerleri bermek we yzyna almak işi;
- 3) şahsy kömekçi hojalygy ýöretmek üçin ýer uçastoklaryny bermek işi;
- 4) ýere eýelik etmek hukugyny, ýerden peýdalanmak hukugyny we ýeri kärendesine bermek şertnamalaryny hasaba almak (registrirlemek) işi;
- 5) şahsy kömekçi hojalygy ýöretmek, ýaşayyş jaýyny gurmak we oňa hyzmat etmek, şeýle hem ot ýatyrmak we mal bakmak üçin graždanlara berilýän ýeriň hakyny töledip almak işi;
- 6) şu Kodeksiň 29-njy maddasynda bellenen halatlarda özlerine ýer berlen kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň hem graždanlaryň ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukugyny ýatyrmak işi;
- 7) ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna kontrollyk etmek işi.

42-nji madda. Halk deputatlarynyň şäher we posýolok Sowetleriniň ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek baradaky ygtyýarlary

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada halk deputatlarynyň şäher we posýolok Sowetleriniň garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

- 1) ýer uçastogynyň möçberiniň nähilidigine garamazdan, kolhozlaryň, sowhozlaryň we beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň hem-de guramalarynyň ýerlerinden başga şäher (posýolok) çäklerindäki ýerleri bermek we yzyna almak işi;
- 2) ýere eýelik etmek hukugyny, ýerden peýdalanmak hukugyny we ýeri kärendesine bermek şertnamalaryny hasaba almak (registrirlemek) işi;
- 3) ýer-kadastr dokumentasiýasyny alyp barmagy guramak işi;
- 4) ýer gurluşyk işini guramak;

5) şäheriň (posýologyň) çäklerinde graždanlara, döwlet, kooperatiw we jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna hem-de guramalaryna berlen ýer üçin ýer salgydyny hem-de kärende hakyny almak işi;

6) şu Kodeksiň 29-njy maddasynda bellenen halatlarda ýer berlen kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we graždanlaryň ýere eýelik etmek hem-de ýerden peýdalanmak hukugyny ýatyrmak işi;

7) ýeriň peýdalanyşyna we goralýşyna kontrollyk etmek işi.

43-nji madda. Halk deputatlarynyň raýon Sowetleriniň ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek baradaky ygtyýarlary

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada halk deputatlarynyň raýon Sowetleriniň garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

1) graždanlara, kärhanalara, edaralara, guramalara ýerleri eýelik etmäge, peýdalanmaga we kärendesine bermek, zapas ýerlerden, oba hojalyk hajatlary üçin niýetlenen ýerlerden hem-de tokaý fondunyň ýerlerinden (ýöne şu Kodeksiň 36-njy maddasynda görkezilen ýerler muňa girmeýär), suw fondunyň ýerlerinden ýer eýesiniň ýa-da ýerden peýdalanyjynyň her birine on gektara çenli möçberde, şeýle hem şu Kodeksiň 82, 114, 121-nji maddalarynda göz önünde tutulan halatlarda, suwaryş we guradyş kanallaryny, demir ýollary hem-de awtomobil ýollaryny, magistral truboprowodlary, aragatnaşyk, elektrik, geçiriji liniýalary we beýleki liniýa desgalaryny gurmak üçin bolsa gurluşyklaryň bu görnüşleri üçin ýer bermegiň möçberleri bellenen tertipde tassyklan normalary boýunça geçirmek işi;

2) ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak barada şu Kodeksiň 29-njy maddasynda bellenen hukuklaryň ýatyrylmagynyň sebäpleri bellenen tertipde tassyklanandan soň, halk deputatlarynyň oba, posýolok we şäher Sowetleriniň ygtyýaryna girýän halatlardan başga halatlarda, ýere eýelik etmek we ýerden peýdalanmak hukuklaryny ýatyrmak işi;

3) ýere eýelik etmek hukugyny, ýerden peýdalanmak hukugyny we ýeri kärendesine bermek şertnamalaryny hasaba almak (registrirlemek) işi;

4) ýer-kadastr dokumentasiýasyny alyp barmagy guramak işi;

5) ýer-gurluşyk işini guramak;

6) ýer üçin ýer salgydyny we kärende hakyny almak işi;

7) ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna kontrollyk etmek işi.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

44-nji madda. Halk deputatlarynyň oblast Sowetleriniň ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek baradaky ygtyýarlary

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada halk deputatlarynyň oblast Sowetleriniň garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

1) graždanlara, kärhanalara, edaralara, guramalara eýelik etmäge, peýdalanmaga we kärendesine ýer-bermek, zapas ýerlerden, senagata, transporta degişli we oba hojalyk hajatlary üçin niýetlenmedik beýleki ýerlerden (aýratyn goralýan tebigy we taryh-medeniýet obýektleri ýerleşen ýerlerden başga) ýer uçastogynyň möçberine garamazdan; şu Kodeksiň 36-njy maddasynda görkezilen ýerlerden başga oba hojalyk hajatlary üçin niýetlenen ýerlerden, tokaý fondunyň ýerlerinden hem-de suw; fondunyň ýerlerinden ýere eýelik edijiniň ýa-da ýerden peýdalanyjynyň her biri üçin elli gektara çenli möçberde geçirmek işi;

2) ýer-kadastr dokumentasiýasyny alyp barmagy guramak işi;

3) ýer-gurluşyk işini guramak;

4) ýeriň peýdalanylyşyna we goralýşyna kontrollyk etmek işi.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

45-nji madda. Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň we Türkmenistan SSR Hökümetiniň ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek baradaky ygtyýarlary

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada Türkmenistan SSR Ýokary Sowetiniň garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

1) halk deputatlarynyň degişli ýerli Sowetleri bilen ylalaşmak arkaly az sanly halklaryň we etniki toparlaryň ýaşayan ýerlerinde we olaryň hojalyk işini alyp barýan ýerlerinde aýratyn hukuk düzgünli ýerleriň territoriýalarynyň araçäklerini bellemek işi;

2) ýer salgydynyň stawkalaryny, şeýle hem hak töletmek baradaky ýeňillikleri bellemek işi;

3) Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky kanunlaryny işläp taýýarlamak we kämilleşdirmek işi;

4) ýer hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine kontrollyk etmek işi;

Ýer dogrusyndaky gatnaşyklary düzgünleşdirmek barada Türkmenistan SSR Hökümetiniň garamagyna aşakdakylar degişlidir:

1) umumysoýuz, respublikanara we respublikan maksatlar üçin halk deputatlarynyň oba, posýolok, şäher, raýon we oblast Sowetleri, şeýle hem ýere eýelik edijiler hem-de ýerden peýdalanyjylar bilen ylalaşmak arkaly Türkmenistan SSR-niň çäklerindäki ýerlere erk etmek işi;

2) ýer uçastogynyň möçberiniň nähilidigine garamazdan, ähli ýerlerden graždanlara, kärhanalara, edaralara, guramalara ýeri eýelik etmäge, peýdalanmaga we kärendesine bermek işi;

3) ýerleri netijeli peýdalanmak, topragyň mesligini artdyrmak, tebigaty goramakdaky beýleki çäreleriň kompleksinde ýer resurslaryny goramak baradaky respublikan programmalary kabul etmek işi;

4) ýeriň peýdalanylyşyna we goralýşyna kontrollyk etmek işi;

5) ýer-gurluşyk işini guramak we Döwlet ýer kadastryny alyp barmak işi.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

46-njy madda. Deputat komissiýalaryny döretmek

Ýere degişli jedelli we beýleki meseleleri çözmek üçin Türkmenistan SSR-niň halk deputatlarynyň Sowetleri deputat komissiýalaryny döredýärler.

II bölüm

ÝER EÝELERINIŇ WE ÝERDEN PEÝDALANYJYLARYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

VIII bap. ÝER EÝELERINIŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

47-nji madda. Ýer eýeleriniň hukuklary

Ýer eýeleriniň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) ýerde hojalygy özbaşdak ýöretmäge;

2) öndürilen oba hojalyk önümlerine we olaryň ýerlenilmeginden alynýan girdejiilere eýelik etmäge;

3) hojalygyň hajatlary üçin ýer uçastogyn-da bar bolan umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly magdanlary, tokaýly ýerleri, suw obýektlerini bellenen tertipde peýdalanmaga, şeýle hem ýeriň beýleki peýdaly sypatlaryny ulanmaga;

4) ýaşayş jaýlaryny, önümçilik, medeni-durmuş we beýleki binalary hem-de desgalary gurmaga;

5) ekilen we oturdylan oba hojalyk ekinlerine hem-de baglara eýeçilik etmäge;

6) ýer yzyna alnan ýa-da ýer uçastogyn-da meýletin ýüz dönderilen halatynda, ýerleriň hasyllylygyny ýokarlandyrmak üçin edilen çykdajylaryň öwezini almaga;

7) şu Kodeksde we Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunçylyk aktlarynda göz önünde tutulan halatlarda we tertipde ýer uçastogyny ýa-da onuň bir bölegini wagtlaýyn peýdalanmak üçin bermäge.

48-nji madda. Ýer eýeleriniň borçlary

Ýer eýeleri şu aşakdakylary ýerine ýetirmäge borçludylar:

1) ýeri öz niýetlendirilen maksadyna görä netijeli peýdalanmaga, onuň hasyllylygyny ýokarlandyrmaga, önümçiligiň tebigaty goraýjy tehnologiýalaryny ulanmaga, territoriýada öz hojalyk işini alyp barmagyň netijesinde tebigy resurslaryň azalmagyna, ekologiýa ýagdaýynyň ýaramazlaşmagyna ýol bermezlige;

2) ýerleri goramak barada şu Kodeksiň 126-129-njy maddalary bilen göz önünde tutulan çäreleriň kompleksini amala aşyrmaga;

3) ýer salgydyny we kärende hakyny öz wagtynda tölemäge;

4) beýleki ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň, şol sanda kärendeçileriň hem hukuklaryny bozmazlyga.

IX bap. ÝERDEN PEÝDALANYJYLARYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

49-njy madda. Ýerden peýdalanyjylaryň hukuklary

Ýerden peýdalanyjylaryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) ýeriň berliş şertlerine laýyklykda ýeri peýdalanmaga;

2) ýer uçastogyn-da bar bolan umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly magdanlary, tokaýly ýerleri, suw obýektlerini bellenen tertipde peýdalanmaga, şeýle hem ýeriň beýleki peýdaly sypatlaryny ulanmaga;

3) ýeri beren halk deputatlarynyň Sowetleri bilen ylaşyp ýaşaýyş jaý, önümçilik, medeni-durmuş we başga binalary hem-de desgalary gurmaga;

4) ýerden peýdalanmak bes edilenden soň, ýere öz hasabyna eden düýpli gowulandyrmalarynyň gymmatynyň öwezini almaga;

5) eken oba hojalyk ekinlerine we öndürilen oba hojalyk önümlerine eýeçilik etmek;

6) şu Kodeksde we Türkmenistan SSR-niň ýer hakyndaky beýleki kanunçylyk aktlarynda göz önünde tutulan ýagdaýlarda hem-de tertipde ýer uçastogyny ýa-da onuň bir bölegini wagtlaýyn peýdalanmak üçin bermäge.

50-nji madda. Ýerden peýdalanyjylaryň borçlary

Ýerden peýdalanyjylar şu aşakdakylary ýerine ýetirmäge borçludylar:

1) ýeri öz niýetlendirilen maksadyna we berliş şertlerine laýyklykda onuň peýdalanylmagyny üpjün etmäge;

2) özlere berlen ýeri netijeli peýdalanmaga; önümçiligiň tebigaty goraýjy tehnologiýalaryny territoriýada ulanmaga; öz hojalyk işini alyp barmagyň netijesinde tebigy resurslaryň azalmagyna, ekologiýa ýagdaýynyň ýaramazlaşmagyna ýol bermezlige;

- 3) ýerleri goramak barada şu Kodeksiň 126-129-njy maddalary bilen göz önünde tutulan çäreleriň kompleksini amala aşyrmaga;
- 4) ýer salgydyny ýa-da ýer üçin kärende hakyny öz wagtynda tölemäge;
- 5) ýer eýeleriniň, ýerden beýleki peýdalanyjylaryň, şol sanda kärendeçileriň hem hukuklaryny bozmazlyga.

X bap. ÝER EÝELERINIŇ WE ÝERDEN PEÝDALANYJYLARYŇ HUKUKLARYNY GORAMAK

51-nji madda. Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň hukuklaryny goramak

Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň kanunlary bozýan halatlaryndan başga halatlarda döwlet, hojalyk organlarynyň we guramalarynyň hem-de beýleki organlaryň we guramalaryň ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň işine goşulmaklary gadagandyr.

Bozulan hukuklar Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulýan tertipde dikeldilmäge degişlidir.

52-nji madda. Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň hukuklaryny çäklendirmek

Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň hukuklary diňe şu Kodeksde we Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunçylyk aktlarynda göz önünde tutulan halatlarda çäklendirilip bilner.

53-nji madda. Ýer eýelerine we ýerden peýdalanyjlara ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek

Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň hukuklarynyň bozulmagy netijesinde olara ýetirilen zyýanyň öwezi halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň döredýän komissiýalary tarapyndan kesgitlenýän möçberde doly tölenmäge degişlidir.

54-nji madda. Ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek hakyndaky jedellere garamak

Ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek hakyndaky jedellere sud ýa-da döwlet arbitraży tarapyndan garalýar.

55-nji madda. Türkmenistan SSR-niň graždanlarynyň ýere eýelik etmeginiň kepilleri

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna berlen ýer uçastoklaryny döwlet ýa-da jemgyetçilik hajatlary üçin yzyna almak işi olaryň öz isleglerine görä halk deputatlarynyň Soweti öňki ýer uçastogundan pes bolmadyk ýer uçastogyny berenden, özleri üçin ýer uçastogy bölünip berilýän kärhanalar, edaralar we guramalar graždanlaryň öňki uçastokda galdyryp gidýän binalarynyň ýerine şol täze berlen ýer uçastogunda ýaşaýyş jaýlaryny, önümçilik we beýleki hajatlar üçin niýetlenen jaýlary gurandan, şu Kodeksiň 124-nji maddasyna laýyklykda çekilen ähli beýleki zyýanlaryň öwezi doly tölenenden soň geçirilýär.

56-njy madda. Kolhozlaryň, sowhozlaryň we beýleki oba hojalyk hem-de tokaý hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň ýere eýelik etmeginiň kepilleri

Döwlet ýa-da jemgyetçilik hajatlary üçin kolhozlaryň, sowhozlaryň, oba hojalyk ylmy-barlag edaralarynyň we okuw jaýlarynyň, beýleki döwlet, kooperativ, jemgyetçilik oba hojalyk we tokaý hojalyk kärhanalarynyň ýerlerini yzyna almak işi şol ýerlerde galan jaýlaryň ýerine ýaşaýyş jaýlaryny, önümçilik we beýleki hajatlar üçin niýetlenen jaýlary gurmak, şu Kodeksiň 124-nji maddasyna laýyklykda çekilen ähli beýleki zyýanlaryň öwezini doly tölemek şerti bilen geçirilip bilner.

III bölüm

TÜRKMENISTAN SSR-niň GRAŽDANLARYNYŇ ÝERE BOLAN EÝELIGI WE ÝERDEN PEÝDALANMAGY

XI bab. TÜRKMENISTAN SSR-niň GRAŽDANLARYNYŇ ÝERE BOLAN EÝELIGI

57-nji madda. Türkmenistan SSR-niň graždanlarynyň ýere bolan eýeligi

Türkmenistan SSR-niň graždanlarynyň ýer uçastoklaryny ömürlik miras galdyrmak tertibinde şu aşakdaky maksatlar bilen eýelik etmek üçin almaga hukugy bardyr:

- şahsy kömekçi hojalygy alyp barmak üçin (mellek ýeri);
- ýaşaýyş jaýyny gurmak we oňa hyzmat etmek üçin;
- kollektiv bagçylyk şereketiniň çlenlerine bagçylyk üçin;
- daça gurmak üçin;
- ýaşaýyş jaýyny miras boýunça alan ýa-da ony satyn alan halatynda;

halkyň döň bolup galan senetçilik işini alyp barmak üçin.

Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly ýer uýastogynyň başga maksatlar üçin eýelik etmäge berilmegi hem göz önünde tutulyp bilner.

Ýaşayyş jaýyny, bag öýlerini miras alan ýa-da satyn alan graždana bu jaýlara eýeçilik etmek hukugy bilen bilelikde şol jaýlaryň ýerleşýän bütin ýer uýastoklaryna eýelik etmek hukugy halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň razyýylyk bermegi bilen geçýär.

58-nji madda. Şahsy kömekçi hojalygy ýöretmek üçin graždanlara mellek ýer bermek

Her bir kolhozçy hojalygyna, sowhozlaryň we beýleki döwlet, jemgyetçilik hem-de kooperatiw oba hojalyk we tokaý hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň hem-de guramalarynyň işçileriniň we gullukçylarynyň, şol oba Sowetiniň çäklerinde işleýän we hyzmat edýän mugallymlaryň, wraçlaryň we beýleki specialistleriň maşgalalaryna, şeýle hem şol oba Sowetiniň çäklerinde işläp, pensiýa çykan pensionerleriň, inwalidleriň maşgalalaryna şahsy kömekçi hojalygyny ýöretmek üçin suwarymly ýerlerde azyndan 0,25 gektar möçberinde düz ýerlerde 0,50 gektara çenli möçberde (muňa ýaşayyş jaýlarynyň we hojalyk jaýlarynyň tutýan meýdany hem girýär) ömürlük miras galdyrmak tertibinde eýelik etmäge mellek ýer uýastogy berilýär.

Mellek ýer uýastoklarynyň aňryçäk möçberleri suwarymly ýer resurslaryndan ugur alnyp, halk deputatlarynyň raýon Sowetiniň karary bilen 0,32 gektara çenli artdyrylyp bilner.

Şahsy kömekçi hojalygyny ýöretmek üçin berilýän ýer uýastoklarynyň anyk möçberleri bar bolan ýer resurslaryndan ugur alnyp hem-de graždanyň maşgalasynyň jemgyetçilik önümçiligine gatnaşyşy göz önünde tutulyp, kolhozda - kolhoz çlenleriniň umumy ýygnagy ýa-da wekilleriň ýygnagy tarapyndan, sowhozda we beýleki oba hojalyk hem-de tokaý hojalyk kärhanasynda, edarasýnda we guramasýnda - zähmetkeşler kollektiwiniň soweti we administrasiýa tarapyndan kesgitlenilýär, şolaryň kabul eden karary halk deputatlarynyň oba Soweti tarapyndan tassyklanylýar.

Üçünji we dördünji bölekleri Türkmenistanyň 30.05.1991 ý. № 507-XII Kanuny esasynda aýyrylan.

Şahsy kömekçi hojalygyny ýöretmek üçin graždanlara mellek ýer bermegiň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

59-njy madda. Indiwiđual ýaşaýyş jaýyny gurmak we oňa hyzmat etmek üçin graždanlara ýer uçařtoklaryny bermek

Şäherlerde we şäher tipli posýoloklarda, şeýle hem kolhozlaryň, sowhozlaryň we beýleki oba hojalyk hem-de tokaý hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň sostawyna girmeyän oba ilatly punktlarda ýaşaýan graždanlara indiwiđual ýaşaýyş jaýyny gurmak we oňa hyzmat etmek üçin Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenýän tertipde bir mařgala 0,16 gektar möçberde ýer uçařtoklary ömürlik miras galdyrmak tertibinde eýelik etmäge berilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasyna - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

60-njy madda. Kollektiv bagçylyk üçin berilýän ýer uçařtoklary

Kärhanalara, guramalara we edaralara kollektiv bagçylyk üçin ýer uçařtoklary şu Kodeksiň 18-24-nji maddalarynda göz önünde tutulan tertipde graždanlaryň eýelik etmegi üçin berilýär.

Eger bagçylyk şereketi birnäçe kärhananyň, guramanyň we edaranyň işçilerini we gullukçylaryny ýa-da pensionerleri birleşdirýän bolsa, onda kollektiv bagçylyk üçin ýer uçařtoklary gös-göni bagçylyk şereketine hem berlip bilner.

Bagçylyk şereketiniň çlenligine kabul etmegiň hem-de oňa gatnaşmak hukugyny saklamagyň şertleri şol şereketiň ustawy arkaly kesgitlenilýär.

Kollektiv bagçylyk üçin berlen ýer uçařtoklarynyň möçberi şereketiň her çleni üçin her mařgala 0,16 gektar we köp çagaly mařgala 0,25 gektar hasapdan kesgitlenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasyna - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

60¹-nji madda. Graždanlara goşmaça ýer uçařtoklaryny bermek

Bellenen möçberden az ýer uçařtogy bolan graždanlara olaryň islegine görä goşmaça ýer uçařtoklary berlip bilner, ýöne ol berlen ýerleriň umumy meýdany şu Kodeksin, 58, 59, 60-njy maddalarynda göz önünde tutulan möçberlerden geçmez ýaly hasapdan berilmelidir.

Kodekse 60¹-nji maddasy 1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanun esasynda goşulan Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda.

61-nji madda. Kollektiv bagçylyk üçin berlen ýer uçařtoklaryny peýdalanmak

Kollektiw bagçylyk üçin berlen ýer uçastoklary miweli agaçlary ekmek, üzüm we iýmişli hem-de gök ekinleri ekmek üçin peýdalanylýar. Şol uçastoklarda ýaşayyş jaýlaryny, şeýle hem kollektiw bagçylykda hojalygy ýöretmek üçin zerur bolan umumy peýdalanylýan beýleki binalary gurmaga ygtyýar berilýär.

62-nji madda. Daça gurmak üçin ýer uçastoklaryny bermek

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna halk deputatlarynyň raýon, şäher Sowetleri tarapyndan belleniýän normalaryň çäklerinde daça gurmak üçin ýer uçastoklary berilýär.

XII bap. TÜRKMENISTAN SSR-niň GRAŽDANLARYNYŇ ÝERDEN PEÝDALANMAGY

63-nji madda. Türkmenistan SSR-niň graždanlarynyň ýerden peýdalanmagy

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna ýer uçastoklary ekerançylyk we maldarçylyk ugurlary boýunça (uzakdaky öri maldarçylygyndan başga) kärende şertlerinde daýhan hojalygyny, gök ekin-bakjaçylygy (ogorodçylygy) alyp barmak, bede taýýarlamak we mal bakmak üçin peýdalanmaga halk deputatlarynyň degişli Sowetiniň garamagynda durýan ýerlerden berilýär. Kärhanalar, edaralar we guramalar bu maksatlar üçin (daýhan hojalygyny alyp barmakdan başga) uçastoklary özleriniň eýeliginde durýan ýerlerden ýa-da özleriniň peýdalanýan ýerlerinden bölüp berip bilerler.

Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga maksatlar üçin hem ýer uçastoklaryny peýdalanmaga bermeklik göz önünde tutulyp bilner.

64-nji madda. Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barýan graždanlaryň ýerden peýdalanmagy

Esasan özüniň şahsy zähmetine we öz maşgala çlenleriniň zähmetine esaslanýan daýhan hojalygyny alyp barmak barada isleg bildirýän Türkmenistan SSR graždanlaryna ýer uçastoklary ekerançylyk we maldarçylyk üçin (uzakdaky öri maldarçylygyndan başga) kärendesine berilýär.

Daýhan hojalygyny alyp barýan graždanlar önümçilik maksatlary üçin ýer uçastoklaryny goşmaça kärendesine alyp bilerler.

65-nji madda. Graždanlaryň kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barmak üçin ýer uçastoklaryny almak baradaky artyk hukugy

Oba hojalygynda iş tejribesi, zerur hünäri bolan graždanlaryň daýhan hojalygyny alyp barmak üçin ýer uçastogyny kärendesine almakda artyk hukugy bardyr.

66-njy madda. Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barýan graždanlaryň ýer uçastogynyň anryçäk möçberleri

Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barýan graždanlaryň ýer uçastogynyň anryçäk möçberlerini regional aýratynlyklaryň berlen ýeriň ýöriteleşdirilişiniň we ony esasan daýhan hojalygyny çlenleriniň şahsy zähmeti bilen işläp bejermek mümkinçilikleriniň nazara alynmagy esasynda halk deputatlarynyň raýon (şäher) Sowetleri kesgitleýärler.

67-nji madda. Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barmak üçin Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna ýer bermegiň tertibi

Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barmak üçin Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna ýer bermegiň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

68-nji madda. Kärende şertlerinde daýhan hojalygyny alyp barýan graždanlaryň kompensasiýa (öwezini) almaga hukugy

Daýhan hojalygynyň emlägi satylanda we ýer uçastogy başga graždana, kärhana ýa-da gurama geçirilende halk deputatlary Sowetiniň karary boýunça ýerden peýdalanyjynyň şol ýerden hasyl almak üçin çykaran ähli çykdaýylarynyň, şeýle hem ýer uçastogyny peýdalanan döwrüniň içinde kadastr maglumatlary boýunça baha bermegiň ýokarlanmagyna laýyklykda ýeriň hilini gowulandyrmak üçin eden çykdaýylarynyň öwezini doly almaga haky bardyr.

69, 70-nji we 71-nji maddalary Türkmenistanyň 30.05.1991 ý. № 507-XII Kanuny esasynda aýyrylan.

72-nji madda. Oba ýerlerinde ýaşayan Türkmenistan SSR graždanlaryna ot ýatyrmak üçin ýer uçastoklaryny bermek

Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna ot ýatyrmak üçin ýer uçastoklary zapas ýerlerden, tokaý fondunyň ýerlerinden, demir we şosse ýollaryň gyrasyndaky zolaklardan hem-de oba hojalyk hajatlary üçin ulanylmaýan beýleki ýerlerden halk

deputatlarynyň raýon Sowetiniň karary boýunça, ilatly punktlaryň çäklerinde bolsa halk deputatlarynyň şäher, posýolok ýa-da oba Sowetiniň karary boýunça berilýär. Şeýle ýer uçastoklary ýok mahalynda bellenen tertipde kolhozlaryň, sowhozlaryň, beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň ýerlerinden ot ýatyrmak üçin ýer uçastoklary bölünip berlip bilner, ýöne şunda graždanlar ýer eýelerine we ýerden peýdalanyjylara şol uçastoklary saklamak hem-de gowulandyrmak barada eden çykdaýylarynyň öwezini töleýärler. Ot ýatyrmak üçin ýer uçastoklary kolhoz çlenleriniň umumy ýygnagynyň ýa-da wekilleriniň ýygnagynyň karary boýunça, ýa sowhozyň, kärhananyň, guramanyň we edaranyň administrasiýasynyň karary boýunça bölünip berilýär.

Şol uçastoklary saklamak we gowulandyrmak barada edilen çykdaýylaryň möçberlerini ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar kesgitleýärler we ol halk deputatlarynyň raýon, şäher, posýolok ýa-da oba Sowetleri tarapyndan tassyklanylýar.

73-nji madda. Oba ýerlerinde ýaşaýan TÜRKMENISTAN SSR graždanlaryna mal bakmak üçin ýer uçastoklaryny bermek

Oba ýerlerinde ýaşaýan, şahsy eýeçiliginde maly bolan Türkmenistan SSR graždanlaryna zapas ýerlerden, tokaý fondunyň, şäherleriň, şäher tipli posýoloklaryň ýerlerinden, şeýle hem oba hojalygy üçin niýetlenmedik ýerlerden mal bakmak üçin ýer uçastoklary berilýär. Mal bakmak üçin ýer uçastoklary halk deputatlarynyň raýon Sowetiniň karary, ilatly punktlaryň çäklerinde bolsa - halk deputatlarynyň şäher, posýolok ýa-da oba Sowetiniň karary boýunça berilýär. Şeýle ýer uçastoklary ýok mahalynda bellenen tertipde kolhozlaryň, sowhozlaryň, beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň ýerlerinden mal bakmak üçin ýer uçastoklary bölünip berlip bilner, ýöne şunda mal eýeleri ýer eýelerine we ýerden peýdalanyjylara şol uçastoklary saklamak hem-de gowulandyrmak barada eden çykdaýylarynyň öwezini töleýärler. Mal bakmak üçin ýer uçastoklary kolhoz çlenleriniň umumy ýygnagynyň ýa-da wekilleriniň ýygnagynyň Karary boýunça, ýa sowhozyň, kärhananyň, guramanyň we edaranyň administrasiýasynyň karary boýunça bölünip berilýär.

Şol uçastoklary saklamak we gowulandyrmak barada edilen çykdaýylaryň möçberlerini ýer eýeleri we peýdalanyjylar kesgitleýärler we ol halk deputatlarynyň raýon, şäher, posýolok ýa-da oba Sowetleri tarapyndan tassyklanýar.

74-nji madda. Gulluk ýer paýlaryny bermek

Gulluk ýer paýlary transportyň, tokaý hojalygynyň, tokaý senagatynyň, aragatnaşygyň, suw, balyk, awçylyk hojalyklarynyň, şeýle hem halk hojalygynyň käbir beýleki pudaklarynyň işgärleriniň aýry-aýry kategoriýalaryna berilýär.

Gulluk ýer paýlaryna hukugy bolan işgärleriň kategoriýalarynyň sanawy Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan belleniýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

75-nji madda. Gulluk ýer paýlaryny bermegiň tertibi

Gulluk ýer paýlary degişli ministrlikleriň, döwlet komitetleriniň we wedomstwolaryň kärhanalarynyň, guramalarynyň hem-de edaralarynyň eýeliginde ýa-da peýdalanmagynda bolan ýerlerden, şeýle ýerler ýetmezçilik edýän wagtynda bolsa zapas ýerlerden we tokaý fondunyň ýerlerinden berilýär.

Kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň eýeliginde ýa-da peýdalanmagynda bolan ýerlerden gulluk ýer paýlary kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň administrasiýasy tarapyndan çykarylyp, halk deputatlarynyň raýon Soweti tarapyndan tassyklanylýan karar boýunça berilýär, zapas ýerlerden we tokaý fondunyň ýerlerinden bolsa halk deputatlarynyň raýon Sowetleriniň çykarýan karary boýunça berilýär.

Mal bakmak üçin ýer uçastoklary şahsy eýeçiliginde maly bolan işgärlere berilýär.

76-njy madda. Gulluk ýer paýlarynyň möçberleri

Gulluk ýer paýlary suwarymly ýerlerde 0,25 gektara çenli ýa-da düme ýerlerde 0,50 gektara çenli möçberde berilýär.

Gulluk ýer paýlaryndan peýdalanmaga hukugy bolan işgärleriň mellek ýerleri bar bolanda, olara gulluk ýer paýlary mellek ýeriniň we gulluk ýer paýynyň umumy möçberi (muňa jaýlaryň-binalaryň eýeleýän meýdany hem girýär) şu maddanyň birinji böleginde görkezilen möçberlerden köp bolmaz ýaly hasapdan berilýär.

77-nji madda. Gulluk ýer paýlaryny bermegiň şertleri

Gulluk ýer paýlary haýsy iş bilen baglanyşykly berlen bolsa, şol işiň wagtyna laýyk berilýär. Gulluk ýer paýlarynda oba hojalyk ekinleri ekilen mahalynda gulluk ýer paýlaryndan peýdalanmak hukugy hasyl ýygналандан soň ýatyrylýar.

Maşgalada gulluk ýer paýlaryna hukugy bolan birnäçe işgär bar bolsa, gulluk ýer paýynyň biri berilýär.

78-nji madda. Gulluk ýer paýlaryndan peýdalanmagyň tertibi

Gulluk ýer paýlary kömekçi oba hojalygyny alyp barmak üçin peýdalanylýar. Gulluk ýer paýlarynda hemişelik tipdäki jaýlary-binalary gurmak gadagan edilýär.

79-njy madda. Gulluk ýer paýyna bolan hukugyň saklanyp galmagy

Gulluk ýer paýyndan peýdalanmak hukugy şu aşakdakylarda saklanýar:

- 1) ýaşy ýa-da inwalidligi boýunça pensiýa çykmagy sebäpli zähmet gatnaşyklaryny bes eden işçilerde we gullukçylarda - ömürlük saklanyp galýar;
- 2) SSSR Ýaragly Güýçleriniň hatarlarynda hakyky möhletli harby gulluga çagyrylan, şeýle hem okuwa iberilen işçileriň we gullukçylaryň maşgalalaryna - hakyky harby gullukda ýa-da okuw jaýynda bolunmaly бүтін möhletiň dowamynda saklanyp galýar;
- 3) özleriniň gulluk borçlaryny ýerine ýetiren wagtynda wepat bolan işçileriň we gullukçylaryň maşgalalarynda: işe ýarawsyz aýaly (äri) we garry ene-atasy üçin - ömürlük, çagalary üçin bolsa olar kämillik ýaşyna ýetýänçä saklanyp galýar.

IV bölüm

OBA HOJALYGY ÜÇIN NIÝETLENILEN ÝERLER

XIII bap. OBA HOJALYGY ÜÇIN NIÝETLENILEN ÝERLERI BERMEGIŇ ESASY DÜZGÜNLERI

80-nji madda. Oba hojalygy üçin niýetlenilen ýerler

Oba hojalyk hajatlary üçin berlen ýa-da şol maksatlar üçin niýetlenen hemme ýerler oba hojalygy üçin niýetlenen ýerler diýlip hasaplanylýar.

81-nji madda. Oba hojalygy üçin niýetlenen ýerleri bermek

Oba hojalygy üçin niýetlenen ýerler şu aşakdakylara berilýär:

- 1) Türkmenistan SSR-niň graždanlaryna - şahsy kömekçi hojalygy, bagçylyk şereketleriniň çlenlerine - bagçylygy, indiividual gök ekin-bakjaçylygy, ekerançylyk we maldarçylyk ugry boýunça (uzakdaky öri maldarçylygyndan başga) kärende şertlerinde harytlyk daýhan hojalygyny alyp barmak hem-de bedde taýýarlamak we mal bakmak üçin;
- 2) Türkmenistan SSR-niň graždanlarynyň kooperatiwlerine - kollektiv bagçylyk, gök ekin-bakjaçylyk hem-de maldarçylyk üçin;

3) kolhozlara, sowhozlara, beýleki oba hojalyk döwlet, kooperativ, jemgyetçilik kärhanalaryna we guramalaryna - harytlyk oba hojalygyny alyp barmak üçin;

4) oba hojalyk ylmy-barlag, okuw we beýleki edaralaryna, oba önümçilik-tehniki uçilişlerine we umumy bilim berýän mekdeplere - ylmy-barlag, okuw maksatlary, öňdebaryjy tejribäni propagandirlemek üçin we oba hojalygyny alyp barmak üçin;

5) oba hojalygy däl kärhanalara, edaralara we guramalara, dini guramalara - kömekçi oba hojalygyny alyp barmak üçin.

Türkmenistan SSR-niň kanunlary bilen göz önünde tutulan halatlarda oba hojalygy üçin niýetlenen ýerler oba hojalygyny alyp barmak üçin başga guramalara we adamlara hem berlip bilner.

82-nji madda. Ýer eýeleriniň oba hojalyk ýerlerini wagtlaýyn peýdalanmak üçin beýleki ýer eýelerine bermeginiň tertibi hem-de şertleri

Kolhozlar, sowhozlar, beýleki oba hojalyk, tokaý hojalyk kärhanalary, edaralary we guramalary özlerine berkidilen oba hojalyk ýerleriniň wagtlaýynça peýdalanylmaýan bir bölegini şol ýerlere mätäçlik çekýän kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna wagtlaýyn ulanmak üçin halk deputatlarynyň degişli Sowetiniň karary boýunça berip bilerler.

Ýer uçastogyny belli bir möhlete alan ýer eýesi, beýleki ýer eýesine peýdalanylmadyk harajatlaryň öwezini töleýär hem-de ýer hakyny şol ýerden haýsy wagta çenli peýdalanjak bolsa, şol möhlete laýyk halk deputatlarynyň degişli Sowetine töleýär.

**XIV bap. KOLHOZLARYŇ, SOWHOZLARYŇ HEM-DE BEÝLEKI
HOJALYK KÄRHANALARYNYŇ, EDARALARYNYŇ
WE GURAMALARYMYŇ ÝERE BOLAN EÝELIGI**

83-nji madda. Kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýere bolan eýeligi

Kolhozlar, sowhozlar hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalary we guramalary jemgyetçilik oba hojalyk önümçiligini alyp barmak üçin ýeri (öri meýdanlaryndan başga) özleriniň hemişelik eýeligine alýarlar. Ýokarda agzalyp geçilen kärhanalar, edaralar we guramalar ýer uçastoklaryny kärendesine goşmaça alyp bilerler.

Kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýere bolan hukuklary olar agrosenagat

birleşikleriniň, kombinatlarynyň, agrofirmarynyň hem-de beýleki birleşmeleriň sostawyna giren mahalynda hem saklanyp galýar.

84-nji madda. Oba hojalygy üçin niýetlenen ýerleri kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna bermegiň tertibi hem-de şertleri

Oba hojalygy üçin niýetlenen ýerleri kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki oba hojalyk döwlet, kooperativ, jemgyýetçilik kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna, dini guramalara bermek işi ellerinden ýerleri yzyna alynýan ýer eýeleri hem-de ýerden peýdalanyjylar bilen, şeýle hem olaryň ýokarda durýan organlary bilen ylalaşmak arkaly halk deputatlarynyň degişli Sowetiniň öz ygtyýarlaryna laýyklykda çykaran karary boýunça ýa-da Türkmenistan SSR Hökümetiniň karary boýunça ýerleri bölüp bermegiň proýektleri esasynda geçirilýär.

Kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň täzedan döredilýänleriniň ýere hemişelik eýelik etmegini resmileşdirmek hem-de olaryň ýatrylýanlarynyň we üýtgedilip guralýanlarynyň (kiçeldilýänleriniň, ulaldylýanlarynyň) ýere bolan eýelik hukuklaryny ýatyrnak işi olary döretmek, ýatyrnak ýa-da üýtgedip guramak hakynda ygtyýarly organ karar çykarandan soň halk deputatlarynyň degişli Sowetleriniň kararlary esasynda geçirilýär.

Kolhozlara, sowhozlara hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna oba hojalygy üçin niýetlenen ýerleri hemişelik eýelik etmäge hojalyk işi üçin amatly bolan araçäklerde berilýär, kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýere bolan eýeliginde üstaşyr hem-de aralaş ýerleriniň we beýleki ýetmezçilikleriniň bolmagyna düzgün bolşy ýaly, ýol berilmeýär.

Kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk, tokaý hojalygy kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýere bolan eýeligindäki üstaşyr ýerleriniň hem-de aralyk ýerleriniň bolmagyny we beýleki ýetmezçilikleri aradan aýyrmak işi olaryň biri-biri bilen ylalaşmagy esasynda döwlet ýer gurluşyk proýekt guramalary tarapyndan hojalygara ýer gurluşygy tertibinde geçirilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

85-nji madda. Hojalygara kärhanalaryna we guramalaryna ýer bermek

Kolhozara, döwlet-kolhoz we beýleki döwlet-kooperativ kärhanalaryna hem-de oba hojalyk ugry bilen meşgullanýan guramalara (kolhozara mal semrediş

punktlaryna, guşçulyk fermalaryna we başgalara) şol birleşige gatnaşýanlaryň her biriniň garamagynda bolan oba hojalyk üçin niýetlenen ýerler kolhoz çlenleriniň umumy ýygnaýynyň ýa-da wekilleriniň ýygnaýynyň, şol kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň zähmetkeşler kollektiwiniň sowetiniň we administrasiýasynyň karary esasynda şu Kodeksiň 84-nji maddasynda bellenen tertipde berilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

86-njy madda. Kömekçi oba hojalygyny alyp barmak üçin ýer bermek

Senagat, transport kärhanalaryna hem-de oba hojalygy däl beýleki kärhanalara, edaralara we guramalara, şeýle hem dini guramalara şol kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň işçilerini hem-de gullukçylaryny oba hojalyk önümleri bilen üpjün etmegi, şeýle hem naharhanalary, çagalar edaralaryny, mekdepleri, keselhanalary, garrylar we inwalidler öýlerini, sanatorileri, dynç alyş öýlerini we şuna meňzeşleri üpjün etmegi gowulandyrmak maksady bilen, peýdalanylmaýan ýa-da netijeli peýdalanylmaýan ýerler olara hemişelik eýelik etmek üçin berlip bilner, Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda bolsa, kömekçi oba hojalygyny alyp barmak üçin oba hojalygy üçin niýetlenen beýleki ýerler hem berlip bilner.

V bölüm

ILATLY PUNKTLARYŇ ÝERLERI

XV bap. ILATLY PUNKTLARYŇ (ŞÄHERLERIŇ, ŞÄHER TIPLI POSÝOLOKLARYŇ WE OBA ILATLY PUNKTLARYNYŇ) ÝERLERI

87-nji madda. Şäherleriň ýerleriniň sostawy

Şäherleriň ýerlerine şäher çäkleriniň çygrynda ýerleşen ähli ýerler degişlidir. Şol ýerleriň sostawyna şu aşakdaky ýerler girýär:

- 1) şäheriň gurulmaly ýerleri;
- 2) umumy peýdalanylýan ýerler;
- 3) oba hojalygy üçin peýdalanylýan ýerler we beýleki ýerler;
- 4) şäher tokaýlarynyň tutýan ýerleri,
- 5) demir ýol, suw, howa, truboprowod transportynyň, magdan senagatynyň ýerleri we beýleki ýerler.

88-nji madda. Şäheriň çägi

Şäheriň çägi - şäheriň daşky araçägi bolup, ol şäheriň ýerlerini bitewi ýer fondunyň beýleki ýerlerinden aýyl-saýyl edýär hem-de ol şäheri ösdürmegiň bellenen tertipde tassyklanylýan tehniki-ykdysady esaslanmalaryndan we baş planyndan ugur alnyp kesgitlenilýär.

Şäheriň çägi Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan bellenilýär we üýtgedilýär.

Ýer uçastoklarynyň şäheriň çäğine girizilmegi ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň şol uçastoklardan peýdalanmak hukugynyň ýatyrylmagyna getirmeýär. Şol uçastoklary olaryň elinden almak işi şu Kodeksiň 18, 33-36, 42-nji maddalarynda bellenen tertipde geçirilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

89-njy madda. Şäher ýerlerini peýdalanmagyň tertibi

Şäheriň çäklerindäki ähli ýerler halk deputatlarynyň şäher Sowetleriniň ygtyýarynda bolýar.

Şäherleriň ýerleri şäherleriň baş planlaryna, şäherleri planlaşdyrmak we gurmak projýektlerine hem-de şäherleriň territoriýasyny ýer-hojalyk taýdan gurmak projýektlerine laýyklykda peýdalanylýar.

Şäherleriň baş planlary şäherleriň ýerlerini senagat, ýaşaýyş jaý gurluşygy we beýleki gurluşyk üçin, abadanlaşdyrmak hem-de ilatyň dynç alýan ýerlerini bellemek üçin peýdalanmagyň esasy ugurlaryny kesgitleýär.

Şäherleri planlaşdyrmak we gurmak projýetleri baş planlaryň esasynda işlenip düzülýär hem-de olar şäheriň gurulmaly ýerleriniň aýry-aýry uçastoklaryny peýdalanmagy kesgitleýär.

Şäherleriň territoriýalaryny ýer-hojalyk taýdan gurmak projýetleri şäherleriň gurulmaga degişli bolmadyk hem-de gurluşyk işleri wagtlaýyn alnyp barylmaýan ýerlerini peýdalanmagyň esasy ugurlaryny kesgitleýär.

Şäherleriň territoriýalaryny ýer-hojalyk taýdan gurmak projýetleri Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan bellenilýän tertipde tassyklanylýar.

Şu Kodeksiň 87-nji maddasynyň 3-5-nji punktlarynda görkezilen ýerlerden peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

90-njy madda. Ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň şäherlerde ýer uçastoklaryny abadanlaşdyrmak borçlary

Şäherlerde özüleriniň eýeliginde hem-de peýdalanmagynda ýer uçastoklary bolan ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar ýer uçastoklaryny abadanlaşdyrmak we ol ýerlere agaç ekmek, gök agaçlary abat saklamak we olara seretmek baradaky zerur işleri halk deputatlarynyň şäher Sowetleri tarapyndan belleniýän kadalara laýyklykda geçirmäge borçludylar.

91-nji madda. Şäherlerde ýer uçastoklaryny bermegiň tertibi

Şäherlerde ýer uçastoklary halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň karary boýunça, şäherleri planlaşdyrmagyň we gurmagyň tassyklanan proýektlerine hem-de şäherleriň territoriýasyny ýer-hojalyk taýdan gurmak proýektlerine laýyklykda berilýär.

92-nji madda. Şäherlerde ýer uçastoklaryny yzyna almagyň tertibi

Şäherlerde ýer uçastoklary halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň karary boýunça yzyna alynýar.

Graždanlaryň peýdalanmagynda bolup, miweli-iýmişli agaçlary bolan ýa-da şahsy eýeçilik hukugy esasynda graždanlara degişli ýaşaýyş jaýlaryny ýykyp aýyrmak bilen baglanyşykly bolan ýer uçastoklary halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň, halk deputatlary oblast Sowetiniň ýa-da Türkmenistan SSR Hökümetiniň karary boýunça yzyna alynýar.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

93-nji madda. Şäheriň gurulmaly ýerleriniň sostawy

Şäheriň gurulmaly ýerlerine ýaşaýyş jaýlary, kommunal-durmuş, medeni aň-bilim, senagat, söwda, administratiw jaýlar we beýleki jaýlar hem-de beýleki desgalar we binalar gurlan hem-de gurmak üçin berlen ähli ýerler degişlidir.

94-nji madda. Gurluşyk üçin ýer uçastoklaryny bermek

Şäheriň gurulmaly ýerleri ýaşaýyş jaýy, medeni-durmuş, senagat guruluşygy üçin hem-de düýpli guruluşygyň beýleki görnüşleri üçin döwlet, kooperativ, jemgyýetçilik kärhanalaryna, guramalaryna we edaralaryna berilýär, şeýle hem individual ýaşaýyş jaý guruluşygy üçin graždanlara berilýär.

Şäherlerde ýaşaýyş jaý guruluşygy üçin ilkinji nobatda boş ýatan ýer uçastoklary ýa-da ýykylýp aýrylmaly çalamydar jaýlar bolan uçastoklar berilmelidir.

95-nji madda. Şäheriň gurulmaly ýerlerini wagtlaýyn peýdalanmak üçin bermek

Şäheriň gurulmaly, ýöne welin gurmak üçin wagtlaýynça peýdalanylmaýan ýerleri ýeňilleşdirilen tipdäki obýektleri (palatkalar, kiosklar, reklama desgalary we ş. m.) gurmak üçin we beýleki hajatlar üçin wagtlaýyn peýdalanar ýaly döwlet, kooperativ, jemgyýetçilik kärhanalaryna, guramalaryna hem-de edaralaryna berlip bilner.

96-njy madda. Şäheriň gurulmaly ýerlerini peýdalanmagyň şertleri

Gurluşyk işlerini geçirmek üçin ýer uçastoklary berlen kärhanalar, guramalar, edaralar we graždanlar şol ýerlerde halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň ýer uçastogyny bermek hakyndaky kararynda görkezilen maksatlara we häsiýetlere diňe laýyk gelýän jaýlary ýa-da desgalary gurmaga borçludylar.

Esasy gurluşyk geçirmek bilen baglanyşyklykda şol ýer uçastoklarynda gurluşyk guramalary tarapyndan salnan wagtlaýyn binalar we desgalary gurluşyk gutarandan soň ýykylýp aýrylmalydyr. Şolary ýykyp aýyrmak üçin edilen çykdajylary şol gurluşyk guramalary çekýärler.

97-nji madda. Umumy gurlup gutarylan ýer uçastogyndan peýdalanmak

Eger ýer uçastogynda birnäçe eýesi bolan bir ýa-da birnäçe bina bar bolsa, onda şol ýer uçastogy şol jaý eýeleriniň hemmesiniň umumy peýdalanmagyndaky ýer uçastogy diýlip hasap edilýär.

Umumy ýer uçastogyny bölmek zerurlygy ýüze çykan wagtynda kommunal hyzmatlaryň (yşyklandyryş, kanalizasiýa, suw rowody, suwaryş desgalary we şulara meňzeşler), şeýle hem şol binanyň ähli eýeleri üçin ulagly ýa-da pyýada geçelgäniň bolmagy göz önünde tutulmalydyr.

98-nji madda. Şäherlerde binalara bolan eýeçilik hukugy başga birine geçen mahalynda ýer uçastogyndan peýdalanmak hukugynyň oňa geçmegi

Şäherleriň ýerlerinde binalara bolan eýeçilik hukugy başga birine geçen mahalynda ýer uçastogyndan ýa-da onuň bir böleginden peýdalanmak hukugy hem oňa geçýär.

Bina ýa-da onuň bir bölegine bolan eýeçilik hukugy birnäçe eýä geçen mahalynda ýer uçastogy şol binalaryň eýeleriniň umumy peýdalanmagyna geçýär.

Şu maddada göz önünde tutulan halatlarda bina eýeçilik hukugy özüne geçen adamyň ýerden peýdalanmak hukugy kommunal hojalyk organlary tarapyndan hasabýa alynýar (registrirlenýär).

99-njy madda. Jaýlar we desgalar başga birine berlen mahalynda ýer uçastogynydan peýdalanmak hukugynyň şoňa geçmegi

Jaýlar we desgalar bir kärhanadan, guramadan we edaradan başga bir kärhana, gurama we edara berlen mahalynda şol obýektler bilen birlikde ýer uçastoklaryndan peýdalanmak hukugy hem şol berilýän jaýlara we desgalara hyzmat etmek üçin zerur bolan möçberlerde oňa geçýär.

100-nji madda. Binalar ýykylan mahalynda ýer uçastogynydan peýdalanmak hukugynyň saklanyp galmagy

Tebigy betbagtçylyk netijesinde ýa-da başga sebäplere görä binalar ýykylan mahalynda ýer uçastogynydan peýdalanmak hukugy şol ýykylan binanyň eýesinde galýar - eger ol şol binanyň ýykylan gününden soň iki ýyldan gijä galman şol uçastokda binany dikeltmäge ýa-da täzesini gurmaga girişse galýar, ýöne welin şäheri planlaşdyrmak we gurmak proyektinde şol ýer uçastogyny başga hili peýdalanmak göz önünde tutulan halatlar muňa girmeyär. Şeýle halatlarda, eger şol şäherde indiwiidual ýaşaýyş jaý gurluşygy gadagan edilmedik bolsa, onda ýykylan jaýyň eýesine bellenen tertipde şol şäheriň çäginde başga ýer uçastogy berilýär.

101-nji madda. Şäherleriň umumy peýdalanylýan ýerleriniň sostawy

Gatnaw ýollary hökmünde peýdalanylýan (ploşadlar, köçeler, geçelgeler, ýollar, kenar ýakalary), şäheriň ilatynyň medeni-durmuş isleglerini kanagatlandyrmak üçin peýdalanylýan ýerler (seýil baglary, tokaý baglary, bulwarlar, skwerler, howuzlar), gonamçylyklar hem-de kommunal-durmuş hajatlary üçin niýetlenen beýleki ýerler şäherleriň umumy peýdalanylýan ýerleri bolup durýar.

102-nji madda. Şäherleriň umumy peýdalanylýan ýerlerini peýdalanmak

Şäherleriň umumy peýdalanylýan ýerleri halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň gös-göni ygtyýarynda bolýar.

Howuzlaryň, suwly ýerleriň kenar ýakalary we kenar zolagy şäherlerde ilatyň dynç almagy hem-de sport üçin peýdalanylýar.

Umumy peýdalanylýan ýerlerdäki ýer uçastoklary ýeňilleşdirilen tipdäki binalary we desgalary (sowda palatkalary, kiosklar, reklama desgalary we ş. m.)

gurar ýaly wagtlaýyn peýdalanmak üçin kärhanalara, guramalara, edaralara we graždanlara berlip bilner. Bu binalar we desgalar ýerden peýdalanmak möhleti gutarandan soň halk deputatlarynyň şäher Sowetiniň talap etmegi boýunça ýykylyp aýrylyp bilner. Şolary ýykyp aýyrmak üçin edilýän çykdaýlary ýerden peýdalanyjylar çekýärler.

103-nji madda. Şäher içindäki irrigasion setiň ýerlerini peýdalanmak

Şäher içindäki irrigasion setiň tutýan ýerleri gök agaçlary, gül ekilen ýerleri, baglary, seýil baglaryny, köçeleri, ploşadlary we ş. m. suwarmagy üpjün etmek üçin, şeýle hem mikroklimat döretmek, ilatyň zähmet, dynç alyş we durmuş şertlerini gowulandyrmak üçin hyzmat edýär.

104-nji madda. Şäherlerde oba hojalygy üçin peýdalanylýan ýerleriň we beýleki ýerleriň sostawy

Şäherlerde sürümli ýerler, baglaryň, üzüm agaçlarynyň, bakjaçylyklaryň, nahalhanalaryň we şuna meňzeşleriň tutýan ýerleri oba hojalygy üçin peýdalanylýan ýerlere we beýleki ýerlere degişlidir.

105-nji madda. Şäherlerde oba hojalygy üçin peýdalanylýan ýerleri we beýleki ýerleri bermek

Şäherlerde oba hojalygy üçin peýdalanylýan ýerler ozaly bilen oba hojalyk kärhanalaryna, guramalaryna we edaralaryna berilýär. Bu ýerler kärhanalara, guramalara we edaralara kömekçi oba hojalygyny, kollektiv bagçylygy we bakjaçylygy alyp barmak üçin hem berlip bilner, graždanlara bolsa bakjaçylyk we öri meýdanlary üçin berlip bilner.

Şäherlerdäki beýleki ýerler kärhanalara, guramalara we edaralara umumy ýaýran peýdaly magdanlary çykarmak üçin hem-de beýleki hajatlar üçin berlip bilner.

106-njy madda. Şäheriň çäklerinde kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki döwlet oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň peýdalanylýan ýerleri

Kolhozlaryň jemgyýetçilik hajatlary üçin peýdalanylýan ýerleri, sowhozlaryň hem-de beýleki döwlet oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralaryň ýerleri, ýagny şäheriň çäkleriniň çygrynda ýerleşen we şäheri planlaşdyrmak hem-

de gurmak proýekti boýunça gurulmaga ýa-da abadanlaşdyrylmaga degişli bolmadyk şol ýerler peýdalanmak üçin olara berkidilýär.

Şol ýerlerde ýaşayyş jaýlaryny, medeni-durmuş, önümçilik binalaryny we desgalaryny ýerleşdirmek işi halk deputatlarynyň şäher Soweti bilen ylalaşylyp geçirilýär.

Kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň, ýerleriniň şäher çägene girizilmegi kolhozçy hojalyklaryň, şol kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, guramalarynyň we edaralarynyň işçileriniň, gullukçylarynyň, specialistleriniň öz üstüne ýüklenen ýörite wezipelerini durmuşa geçirmekleri üçin, olaryň peýdalanmagynda bolan mellek ýerleriniň möçberleriniň üýtgemegne getirip biler.

Şol ýerlerde binalary we desgalary ýerleşdirmek, şeýle hem abadanlaşdyryş işlerini geçirmek halk deputatlarynyň şäher Soweti bilen ylalaşylyp amala aşyrylýar.

107-nji madda. Şäher tokaýlarynyň tutýan ýerleri

Şäher tokaýlarynyň tutýan ýerleri mikroklimaty gowulandyrmak, ilatyň dync almagyny guramak, medeni-estetiki isleglerini kanagatlandyrmak, territoriýany suw we el eroziýasyndan gorumak maksatlary üçin hyzmat edýär.

108-nji madda. Şäherlerdäki demir ýol, suw, howa, truboprowod transportynyň, magdan senagatynyň ýerleri we beýleki ýerler

Özleriniň üstüne ýüklenilen ýörite wezipeleri amala aşyrmak üçin kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň peýdalanylmagyna berlen ýerler şäherlerdäki demir ýol, suw, howa, truboprowod transportynyň, magdan senagatynyň ýerlerine we beýleki ýerlere degişlidir.

Şol ýerlerde binalary we desgalary ýerleşdirmek, şeýle hem abadanlaşdyryş işlerini geçirmek halk deputatlarynyň şäher Soweti bilen ylalaşyp amala aşyrylýar.

109-njy madda. Şäher tipli posýoloklaryň ýerleri

Şu Kodeksiň 87-108-nji maddalarynyň şäherlerde ýer baradaky gatnaşyklary düzgünleşdirýän düzgünleri Türkmenistan SSR-niň kanunlaryna laýyklykda şäher tipli posýoloklaryň hataryna geçirilen ilatly punktlaryň ýerlerine hem degişlidir.

Posýolok çygrynyň çäklerindäki ähli ýerler halk deputatlarynyň posýolok Sowetleriniň ygtyýarynda bolýar.

110-njy madda. Oba ilatly punktlarynyň ýerleri

Oba ilatly punktlarynyň ýerlerine şol punktlar üçin ýer gurluşygy tertibinde bellenen çäkleriň içinde ýerleşýän ýerleriň hemmesi degişlidir.

Oba ilatly punktlarynyň ýerleri halk deputatlarynyň oba Sowetleriniň ygtyýarynda bolýar.

Oba ilatly punktlarynyň çäklerini halk deputatlarynyň raýon Sowetleri belleýär we üýtgedýär.

111-nji madda. Oba ilatly punktlarynyň ýerlerinden ýer uçastoklaryny bermek

Oba ilatly punktlarynyň çäklerinde ýer uçastoklaryny eýelik etmäge, peýdalanmaga we kärendesine bermek işi halk deputatlarynyň oba Sowetiniň karary boýunça geçirilýär.

Medeni-durmuş, ýaşayyş jaýlaryny hem-de beýleki binalary we desgalary gurmak we ulanmak üçin berilýän ýer uçastoklarynyň möçberleri bellenen tertipde tassyklanylýan normalara we proýekt-planlaşdyryş dokumentasiýa laýyklykda kesgitlenilýär.

112-nji madda. Oba ilatly punktlarynyň ýerlerinden peýdalanmagyň tertibi

Oba ilatly punktlarynyň çäklerinde ýer uçastoklary planlaşdyrmak we gurmak proektlerine laýyklykda ýaşayyş jaýlaryny, medeni-durmuş, önümçilik binalaryny we desgalaryny gurmak üçin, şeýle hem kömekçi şahsy hojalyklary, bakjaçylygy alyp barmak hem-de başga maksatlar üçin peýdalanylýar.

VI bölüm

SENAGAT, TRANSPORT, ARAGATNAŞYK, GORANMAK MAKSATLARY WE BEÝLEKI MAKSATLAR ÜÇIN NIÝETLENEN ÝERLER

113-nji madda. Senagat, transport, aragatnaşyk maksatlary we beýleki maksatlar üçin niýetlenen ýerler

Özleriniň üstüne ýüklenen wezipeleri amala aşyrmak üçin degişli kärhanalara, edaralara we guramalara peýdalanmaga berlen ýerler senagat, transport, aragatnaşyk maksatlary we beýleki maksatlar üçin niýetlenen ýerler diýlip hasap edilýär.

Ýokarda görkezilen maksatlar üçin berilýän ýer uçastoklarynyň möçberleri bellenen tertipde tassyklanan normalara hem-de proekt-tehniki dokumentasiýa

laýyklykda kesgitlenilýär, uçastoklary bölüp bermek işi bolsa olary özleşdirmegiň nobatlylygyny nazara almak esasynda amala aşyrylýar.

Senagat, transport, aragatnaşyk maksatlary üçin we beýleki maksatlar üçin niýetlenen ýerleri peýdalanmagyň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

114-nji madda. Senagat, transport, aragatnaşyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň ýerleri oba hojalyk maksatlary üçin bermegi

Senagat, transport, aragatnaşyk kärhanalary, edaralary we guramalary hem-de halk hojalygynyň beýleki pudaklarynyň kärhanalary, edaralary we guramalary özleriniň peýdalanmaýan ýerlerini halk deputatlarynyň raýon ýa-da şäher (posýolok) Sowetleriniň karary esasynda oba hojalyk maksatlary üçin graždanlara, kolhozlara, sowhozlara beýleki kärhanalara, edaralara, guramalara Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda belleniýän tertipde hem-de şertlerde wagtlaýyn peýdalanmaga berýärler.

Halk deputatlary Sowetiniň kararynda ýer uçastogyny bermegiň möhleti, onuň möçberi, şeýle hem ýer uçastogyny peýdalanmagyň hem-de yzyna gaýtaryp bermegiň şertleri göz önünde tutulýar.

Ýokarda görkezilen ýerler üçin tölenmeli hak şu Kodeksiň 37-40-njy maddalarynda göz önünde tutulan tertipde tölenilýär.

115-nji madda. Goranmak hajatlary üçin niýetlenen ýerler

SSSR Ýaragly Güýçleriniň goşun bölümlerini, edaralaryny, harby-okuw jaýlaryny, kärhanalaryny we guramalaryny, serhet, içerki we demir ýol goşunlaryny ýerleşdirmek hem-de olaryň hemişelik alyp barýan işi üçin berlen ýerler goranmak hajatlary üçin niýetlenen ýerler diýlip hasap edilýär.

Ýerler goranmak hajatlary üçin gysga wagtlaýyn peýdalanmaga oba hojalyk we tokaý hojalyk önümçiligine ýetirilen zyýanlaryň hem-de ýitgileriň öwezi dolunan, şeýle hem peýdalanylýan döwri üçin ýer haky tölenen şertlerinde ýerler ýer eýelerinden ýa-da ýerden peýdalanyjylardan alynmazdan, olaryňrazylyk bermegi bilen öz ygtyýarlaryna laýyklykda halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň karary esasynda berilýär.

Goranmak hajatlary üçin ýerleri bermegiň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

VII bölüm

TEBIGATY GORAMAK, SAGALDYŞ, DYNÇ ALYŞ (REKREASION) WE TARYHY-MEDENI HAJATLAR ÜÇIN NIÝETLENEN ÝERLER

116-njy madda. Tebigaty goramak hajatlary üçin niýetlenen ýerler

Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen tertipde bölünip berlen: aýratyn goralýan tebigy territoriýalaryň (gorughanalaryň, milli hem-de dendrologiýa parklarynyň, botanika baglarynyň, zakaznikleriň (aw zakazniklerinden başga) arheologiýa, tebigat ýadygärlikleri ýerleri tebigaty goramak hajatlary üçin niýetlenen ýerlere degişlidir.

Ýokarda görkezilen ýerlerde özleriniň bellenen maksadyna ters gelýän işleriň geçirilmegi gadagan edilýär.

Gorughanalaryň, milli we dendrologiýa parklarynyň, botaniki baglaryň, zakaznikleriň (aw awlanýan ýerler muňa girmeyar), arheologiýa, tebigat ýadygärlikleriniň iş düzgünini üpjün etmek üçin gorag zonalary bellenişip, şol zonalardaky ýerlerde olaryň iş düzgüniniň berjaý edilmeginiň üpjün edilmegine zyýanly täsir edýän işleriň geçirilmegi gadagan edilýär.

Tebigaty goramak hajatlary üçin niýetlenen ýerleri peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

117-nji madda. Sagaldyş hajatlary üçin niýetlenen ýerler

Sagaldyş hajatlary üçin niýetlenen ýerlere keselleriň önüni alma we kesel bejeriş işini guramak üçin amatly bolan tebigy bejeriş faktorlaryna eýe bolan ýer uçastoklary degişlidir.

Kurortlaryň ýerleri aýratyn goralmaga degişlidir. Kurortlaryň hemmesinde tebigy bejeriş faktorlaryny goramak maksady bilen sanitariýa gorag okruglary bellenişär. Şol okruglaryň çäklerinde özleriniň alyp barýan işleri tebigy bejeriş häsiýetlerini hem-de ilatyň dynç almagy üçin amatly şertleri goramak bilen bir ýere sygyşmaýan kärhanalara, edaralara we guramalara ýer uçastoklaryny eýelik etmäge, peýdalanmaga ýa-da kärendesine bermek gadagan edilýär.

Sagaldyş hajatlary üçin niýetlenen ýerleri peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

118-nji madda. Dynç alyş maksatlary üçin niýetlenen ýerler

Ilatyň guramaçylykly köpçülikleýin dynç almagy hem-de syýahat etmegi üçin niýetlenen we peýdalanylýan ýerler dynç almak maksady üçin niýetlenen ýerler hasap edilýär.

Dynç almak maksady üçin niýetlenen ýerlerde olary bellenen maksady boýunça peýdalanmaga pasgel berýän işleriň geçirilmegi gadagan edilýär.

Ýokarda görkezilen ýerleri peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

119-njy madda. Taryhy-medeni hajatlar üçin niýetlenen ýerler

Taryhy-medeni gorughanalaryň, memorial baglaryň, guburlaryň, arheologik ýadygarlyklaryň ýerleri taryhy-medeni hajatlar üçin niýetlenen ýerlere degişlidir.

Şol ýerlerde olaryň bellenen maksadyna ters gelýän islendik işiň alnyp barylmagy gadagan edilýär.

Ýokarda görkezilen ýerleri peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

VIII bölüm

TOKAÝ FONDUNYŇ ÝERLERI, SUW FONDUNYŇ ÝERLERI WE ZAPAS ÝERLER

120-nji madda. Tokaý fondunyň ýerleri

Tokaýly ýerler (aýratyn goralýan ýerlerden başga), şeýle hem tokaýy bolmadyk, ýöne welin tokaý hojalygynyň hajatlary üçin niýetlenen ýerler tokaý fondunyň ýerleri hasap edilýär.

Tokaý fondunyň ýerlerini peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

121-nji madda. Tokaý fondunyň ýerlerini oba hojalyk maksatlary üçin bermek

Halk deputatlarynyň raýon ýa-da şäher Sowetleri döwlet tokaý hojalyk organlary bilen ylalaşyp, tokaý fondunyň ýerlerini oba hojalyk maksatlary üçin wagtlaýyn peýdalanmakdan ötri kolhozlara, sowhozlara, kärhanalara, guramalara, edaralara we graždanlara berip bilerler. Ýokarda görkezilen ýerler üçin tölenmeli hak şu Kodeksiň 37-40-njy maddalarynda göz önünde tutulan tertipde alynýar.

122-nji madda. Suw fondunyň ýerleri

Suwly ýerler, gidrotehniki desgalaryň we beýleki suw hojalyk desgalarynyň tutýan ýerleri, şeýle hem suwly ýerleriň kenarlarynda zolaklar üçin goýlan ýerler suw fondunyň ýerlerine degişlidir.

Suw fondunyň ýerlerini peýdalanmagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly kesgitlenilýär.

123-nji madda. Zapas ýerler

Eýelik etmäge ýa-da hemişelik peýdalanmaga berilmedik ýerleriň hemmesi zapas ýerlere girýär. Şeýle ýerlere şu Kodeksiň 29-31-nji maddalaryna laýyklykda eýelik etmek we peýdalanmak hukugy ýatyrylan ýerler hem girýär.

Zapas ýerler halk deputatlarynyň Sowetleriniň öz ygtyýarlaryna laýyklykda şolaryň garamagynda bolýar hem-de şu Kodekse laýyklykda köplenç oba hojalyk maksatlary üçin eýelik etmäge we peýdalanmaga ýa-da kärendesine berilýär.

IX bölüm

ÝER EÝELERINE WE ÝERDEN PEÝDALANYJYLARA ÝETIRILEN ZYÝANYŇ ÖWEZINI TÖLEMEK HEM-DE OBA HOJALYK WE TOKAÝ HOJALYK ÖNÜMÇILIGINIŇ ÇEKEN ÝITGISINI TÖLEMEK

124-nji madda. Ýer eýelerine we ýerden peýdalanyjlara ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek

Ýer uçastoklarynyň yzyna alynmagy ýa-da wagtlaýyn eýelenmegi zerarly, şeýle hem ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň, şol sanda hem kärendeçileriň hukuklarynyň çäklendirilmegi ýa-da kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we graždanlaryň alyp barýan işleriniň täsiri netijesinde ýerleriň hiliniň ýaramazlaşmagy zerarly ýetirilen zyýanyň öwezi şol zyýany çeken ýer eýelerine we ýerden peýdalanyjlara, şol sanda hem kärendeçilere doly möçberde tölenmelidir (muňa kadastr bahasyndan ugur alnyp, ýer uçastoklaryna eýelik edilen hem-de olaryň peýdalanylan döwrüniň dowamynda ýeriň hilini gowulandyrmak üçin edilen harajatlar, şeýle hem elden giderilen peýda hem girýär).

Zyýanlaryň öwezini tölemek işi ýer uçastoklary özlerine alnyp berlen kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan, şeýle hem özleriniň alyp barýan işleri ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň, şol sanda hem kärendeçileriň hukuklarynyň çäklendirilmegi ýa-da ýakynda ýerleşen ýerleriň hiliniň ýaramazlaşmagyna getirýän kärhanalar, edaralar hem-de guramalar tarapyndan şu Kodeksde we Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunlarynda bellenen tertipde geçirilýär.

125-nji madda. Oba hojalyk we tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgisini tölemek

Oba hojalyk üçin niýetlenen ýerleriň we tokaýly ýerleriň oba hojalygyny hem-de tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşygy bolmadyk maksatlar üçin

peýdalanmakdan ötri ýerleriň yzyna alynmagy, ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň, şol sanda hem kärendeçileriň hukuklarynyň çäklendirilmegi ýa-da kärhanalaryň, edaralaryň hem-de guramalaryň alyp baryan işleriniň täsiri netijesinde ýerleriň hiliniň ýaramazlaşmagy zerarly oba hojalyk we tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgileri halk deputatlarynyň Sowetlerine tölenmelidir. Şol ýitgileriň öwezi şu Kodeksiň 124-nji maddasynda göz önünde tutulan zyýanlaryň öwezini tölemegiň daşyndan tölenilýär.

Ýokarda görkezilen ýitgileri oba hojalygyny we tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşygy bolmadyk hajatlar üçin özlerine oba hojalyk ýerleri we tokaýly ýerler alnyp berlen kärhanalar, edaralar hem-de guramalar töleýärler, şeýle hem özleriniň obýektleriniň töwereginde gorag, sanitariýa we saklaw zonalary bellenilip, olaryň oba hojalyk ýerleriniň we tokaýly ýerleriň dolanyşygyndan çykmagyna ýa-da gymmaty pesräk ýerleriň hataryna geçmegine elten kärhanalar, edaralar hem-de guramalar töleýärler.

Çekilen ýitgileriň öwezini dolmak tertibinde alnan serişdeler täze ýerleri özleşdirmek, ýerleriň mesligini hem-de tokaý fondunyň ýerleriniň önümliligini artdyrmak üçin peýdalanylýar.

Öwezi tölenilmeli ýitgileriň möçberleri we olary kesgitlemegiň, alnan serişdeleri peýdalanmagyň tertibi, şeýle hem ýitgileriň öwezini tölemekden boşadylýan kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň sanawy Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan bellenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

X bölüm

ÝERLERI GORAMAK

126-njy madda. Ýerleri goramagyň maksatlary, wezpeleri

Ýerleri goramak işi olary netijeli peýdalanmaga, ýerleriň oba hojalyk dolanyşygyndan esassyz alynmagynyň önüni almaga, zyýanly antropogen täsirlerden goramaga, şeýle hem topragyň mesligini, tokaý fondunyň ýerleriniň önümliligini üznüksiz dikeltmäge hem-de artdyrmaga gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady, ekologik çäreleri we beýleki çäreler sistemasyny öz içine alýar.

Ýerleri goramak işi olaryň zonal hem-de regional aýratynlyklaryny nazarda tutmak arkaly ýerlere çylşyrymly tebigy hadysalar (ekologiýa sistemalary) hökmünde kompleksleýin çemeleşilmegi esasynda amala aşyrylýar.

Ýerleri netijeli peýdalanmak sistemasy tebigaty goraýjy resurslary aýap saklaýjy häsiýetine eýe bolmalydyr hem-de topragyň abat saklanmagyny, ösümlik

we haýwanat dünýäsine, geologiki jisimlere hem-de töwerekdäki sredanyň beýleki düzümlerine täsir edilmeginiň çäklendirilmegini göz önünde tutmalydyr.

127-nji madda. Ýerleri goramagyň mazmuny we tertibi

Ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar, şol sanda hem kärendeçiler şu aşakdakylary amala aşyrýarlar:

territoriýany netijeli guramagy;

topragyň mesligini, şeýle hem ýeriň beýleki sypatlaryny dikeltmegi we artdyrmagy;

ýerleri suw we ýel eroziýasyndan, şorlamadan, suwa basdyrylmadan, batgalyga öwrülmeke, gaýtadan şorlamakdan, guramakdan, dykyzlanmakdan, önümçiligiň galyndylary, himiki we radioaktiw maddalary bilen hapalanmakdan, beýleki betbagtçylyklardan goramagy;

oba hojalyk üçin peýdalanylýan suwarymly ýerleri gyrymsy we ownuk agaçlaryň basmagyndan, ýerleriň medeni-tehniki ýagdaýynyň başga hili ýaramazlaşmagyndan goramagy;

eger başga usullar bilen topragyň mesligini dikeltmage mümkinçilik bolmasa, onda ýaramazlaşan oba hojalyk ýerlerini ekin dolanyşygyndan alyp galmagy;

durky bozulan ýerleri önki katdyna ýetirmegi, ýerleriň mesligini we beýleki peýdaly sypatlaryny ýokarlandyrmagy;

ýerleriň durkunyň bozulmagy bilen baglanyşykly işler geçirilende topragyň mes gatlagyny aýyrmagy, peýdalanmagy hem-de saklap galmagy.

Döwlet organlary ýerleri goramak barada umumysoýuz hem-de respublikan programmalaryň çäklerinde zerur çäreleri görýärler.

Ýerleri goramagyň tertibi Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly belleniýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

128-nji madda. Ýerleriň ýagdaýyna täsir edýän obýektleri, binalary we desgalary ýerleşdirmek, proýektirlemek, gurmak hem-de ulanmaga bermek baradaky ekologik talaplar

Täze we rekonstruksiýalaşdyrylan obýektler, binalar hem-de desgalar ýerleşdirilen, proýektirlenen, gurlan we ulanmaga berlen mahalynda, şeýle hem ýerleriň ýagdaýyna ýaramaz täsir edýän täze tehnologiýalar ornaşdyrylan mahalynda ýerleri goramak baradaky çäreler göz önünde tutulmalydyr hem-de durmuşa geçirilmelidir.

Ýerleri zaýalanmakdan ýa-da tapdan düşmekden goramak çäreleri üpjün edilmedik obýektleri ulanmaga bermek hem-de tehnologiýalary ulanmak gadagan edilýär.

Ýerleriň ýagdaýyna täsir edýan obýektleri ýerleşdirmek işi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda kesgitlenilýän tertipde ýer gurluşyk, tebigaty gorajy organlar hem-de beýleki organlar bilen ylalaşylyp geçirilýär.

129-njy madda. Ýerleriň netijeli peýdalanylmagyny we goralmagyny ykdysady taýdan höweslendirmek

Ýerleriň netijeli peýdalanylmagynyň hem-de goralmagynyň ykdysady taýdan höweslendirilmegi topragyň mesligini abat saklamakda we üznüksiz dikeltmekde ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň, şol sanda hem kärendeçileriň höweslenmegini ýokarlandyrmaga, ýerleri önümçilik işiniň ýaramaz netijelerinden goramaga gönükdirilendir we ol şu aşakdakylary öz içine alýar:

ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň, kärendeçileriň günäsi bilen däl-de, başgalaryň günäsi bilen bozulan ýerleri dikeltmek üçin soýuz respublikan ýa-da ýerli býujetlerden serişdeleriň goýberilmegini;

işleri geçirmek projekte göz önünde tutulan döwürde ýer uçastoklary oba hojalyk taýdan ýaňy özleşdirilýän ýa-da olaryň ýagdaýy gowulandyrylýan bolsa, şol ýer uçastoklary üçin hak tölemekden boşatmagy;

ýeňillikli şertlerde karz pul berilmegini;

ýokarda agzalanlaryň günäsi bilen däl-de, başgalaryň günäsi bilen durky bozulan ýer uçastoklarynyň erkin dolanyşygyndan wagtlaýyn galmagy netijesinde olaryň girdejisiniň peselmeginiň öwezini býujetiň serişdelerinden kem-käsleýin tölemegi;

ýerleriň hiliniň gowulandyrylmagy, topragyň mesliginiň hem-de tokaý fondunyň ýerleriniň önümliliginiň artdyrylmagy, ekologik taýdan arassa önümiň öndürilmegi üçin höweslendirilmegi;

ýerleriň netijeli peýdalanylmagyny we goralmagyny ykdysady taýdan höweslendirmek bilen baglanyşykly çäreleri durmuşa geçirmegiň tertibi SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenilýär.

XI bölüm ÝERLERIŇ PEÝDALANYLYŞYNA WE GORALYŞYNA KONTROLLYK ETMEK

130-njy madda. Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna edilýän döwlet kontrolygynyň wezpeleleri

Ýerden peýdalanylyşyna hem-de goralyşyna edilýän döwlet kontrolygynyň wezpeleleri ýerleri netijeli peýdalanmak we goramak maksady bilen ýer hakyndaky kanunlaryň talaplaryny ahli döwlet hem-de jemgyýetçilik organlarynyň, döwlet, kooperativ hem-de beýleki jemgyýetçilik kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň, şeýle hem graždanlaryň berjaý etmegini üpjün etmekden ybaratdyr.

131-nji madda. Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet kontrolygyny amala aşyryýan organlar

Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet kontrolygy halk deputatlarynyň Sowetleri hem-de ýörite ygtyýarly edilen organlar tarapyndan amala aşyrylýar.

132-nji madda. Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet kontrolygyny amala aşyrmagyň tertibi

Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet kontrolygyny amala aşyrmagyň tertibi SSR Soýuzynyň hem-de Türkmenistan SSR-niň kanunlary arkaly bellenilýär.

133-nji madda. Ýerleriň monitoringi

Ýerleriň monitoringi ýerlerde bolan özgermeleri öz wagtynda ýüze çykarmak, olara baha bermek, ýaramaz hadysalaryň, netijeleriniň önüni almak we ýok etmek üçin ýer fondunyň ýagdaýyna gözegçilik etmek sistemasyndan ybaratdyr. Monitoringiň strukturasy, mazmuny we ony amala aşyrmagyň tertibi SSSR Ministrler Soweti we Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan bellenilýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiyasynada - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

**XII bölüm
DÖWLET ÝER KADASTRY**

134-nji madda. Döwlet ýer kadastryň maksady

Döwlet ýer kadastry ýerleri netijeli peýdalanmagy we goramagy guramak, ýer gatnaşyklaryny, ýer gurluşygyny düzgünleşdirmek, ýer üçin tölenýän hakyň möçberini esaslandyrmak, hojalyk işine baha bermekden ötri, ýer hakyndaky maglumatlar bilen halk deputatlarynyň Sowetlerini, dahylly kärhanalary, edaralary, guramalary hem-de graždanlary üpjün etmek üçin niýetlenendir.

135-nji madda. Döwlet ýer kadastryň mazmuny

Döwlet ýer kadastryň mazmuny ýerleriň hukuk düzgüni, olaryň ýer eýeleri, ýerden peýdalanyjylar hem-de kategoriýalar boýunça paýlanylyşy hakyndaky, ýerleriň hil we mukdar häsiýetnamasy hem-de halk hojalyk taýdan gymmatlylygy hakyndaky zerur maglumatlar hem-de dokumentler sistemasyny öz içine alýar.

136-njy madda. Döwlet ýer kadastryň ýöretmegiň tertibi

Döwlet ýer kadastryň ýöretmek işi topograf-geodeziýa, kartografiki, toprak, geobotaniki we beýleki barlaglary hem-de gözlegleri geçirmek, ýer eýeligini we ýerden peýdalanmagy registrirlemek, ýerleri hasaba almak we olara baha bermek arkaly üpjün edilýär.

Döwlet ýer kadastry döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna bütin ýurt üçin ýeke-täk sistema boýunça ýer gurluşyk organlary tarapyndan ýöredilýär.

Döwlet ýer kadastryň ýöretmegiň tertibi SSSR Ministrler Soweti we Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan belleniýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

XIII bölüm ÝER GURLUŞYGY

137-nji madda. Ýer gurluşygynyň maksady we mazmuny

Ýer gurluşygy ýer hakyndaky kanunlary, halk deputatlary Sowetleriniň ýerden peýdalanmagy we ony goramagy guramak baradaky kararlaryny durmuşa geçirmäge, amatly ekologiýa ýagdaýyny döretmäge hem-de tebigy landşaftlary gowulandyrmaga gönükdirilen çäreler sistemasyny öz içine alýar.

138-nji madda. Ýer gurluşygynyň görnüşleri

Ýer gurluşygy çaklama ýer gurluşygyna we proýektiň ön ýanyndaky ýer gurluşygyna, hojalygara ýer gurluşygyna hem-de hojalyk içindäki ýer gurluşygyna bölünýär.

Çaklama we proýektiň ön ýanyndaky ýer gurluşyk dokumentasiýasyna şu aşakdakylar degişlidir:

1) respublikanyň we onuň regionlarynyň ýer resurslaryndan peýdalanmagyň hem-de olary goramagyň shemalary, eroziýa garşy çäreleriň, gorag agaçlaryny döretmegiň, öri meýdanlaryny peýdalanmagyň we gowulandyrmagyň shemalary;

2) raýonlaryň, oblastlaryň ýer gurluşygynyň shemalary;

3) çaklamalary, ýerlerden peýdalanmagyň we olary goramagyň umumysoýuz hem-de regional programmalaryny işläp düzmek;

4) aýratyn tebigaty goraýjy, dynç alyş we gorughana düzgünleri bolan territoriýalaryň ýerleşdirilmegini we olaryň araçäginiň bellemesini esaslandyrmak.

Hojalygara ýer gurluşygyna şu aşakdakylar girýär:

1) ýerlerde Türkmenistan SSR-niň oba ilatly punktlarynyň, şäher posýoloklarynyň, raýonlarynyň, şäherleriniň, oblastlarynyň araçägini bellemek;

2) täze ýer eýeligini we ýerden peýdalanmagy döretmegiň hem-de ýerleriň ýerleşmegindäki amatsyzlyklary aradan aýyrmak arkaly dowam edip gelýän ýer eýeligini we ýerden peýdalanmagy tertibe salmagyň proýektlerini düzmek;

3) täze guralýan, kiçeldilýän hem-de ulaldylýan oba hojalyk kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna ýer bölüp bermegiň proýektlerini düzmek;

4) kärhanalara, edaralara we guramalara döwlet hem-de jemgyýetçilik hajatlary üçin ýer bölüp bermegiň proýektlerini düzmek;

5) ýer uçastoklaryny olaryň ýerleşmeli ýerinde bölüp bermek, ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak hukugyny tassyklaýan dokumentleri taýýarlamak.

Hojalygara ýer gurluşygy administratiw raýonlaryň ýa-da biri-biri bilen baglanyşykly birtopar hojalyklaryň çäklerinde Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda bellenen tertipde geçirilýär.

Hojalygara ýer gurluşyk proýektleri beýleki raýonlaryň ýa-da şäherleriň we şäher posýoloklarynyň territoriýasyna galtaşýan mahalynda olaryň araçägini üýtgetmek meseleleri administratiw territorial düzümleriň araçägini öz ýerinde bellemek tertibinde çözülýär.

Hojalygara ýer gurluşyk proýektleri tassyklanandan soň natura (bellenen ýerine) geçirilip, onda ýerden peýdalanyjylaryň araçäkleri bellenen nusgadaky çäk belgileri bilen belgilenýär.

Hojalyk içindäki ýer gurluşygy ylmy taýdan esaslandyrylan ekin dolanyşyklarynyň girizilmegi, ähli oba hojalyk ýerleriniň (ot ýatyrylýan ýerleriniň, öri meýdanlarynyň, miweli baglaryň, üzüm agaçlarynyň we beýlekileriň) tertibe salynmagy, topragyň eroziýasyna garşy göreşmek baradaky çäreleri işlenip taýýarlanmak, şeýle hem suwarylýan ýerleriň kompleksleýin rekonstruksiýalaşdyrylmagy bilen birlikde kolhozlaryň, sowhozlaryň hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalaryň şeýle hem kärende eýeçiliginiň we daýhan hojalyklarynyň territoriýasyny hojalyk içinde guramak işini öz içine alýar.

Ýer gurluşygy tertibinde ýerlerden peýdalanmak we olary goramak bilen baglanyşykly beýleki proýektler hem işlenip düzülip bilner.

Hojalyk içindäki ýer gurluşyk proýektleriniň durmuşa geçirilişine ýer gurluşygynyň aýrylmaz bölegi bolup durýan awtorçylyk gözegçiligi edilýär.

Ýer gurluşyk işleriniň sostawynda topograf-geodeziýa, kartografiki, toprak, geobotaniki barlaglaryň we gözlegleriň, eroziýa garşy hem-de beýleki barlaglaryň we gözlegleriň, şeýle hem ýerleri inwentarizasiýalaşdyrmak we döwlet hasabyna almak işleriniň geçirilmegi göz önünde tutulýar.

139-njy madda. Ýer gurluşyk proýektine garamak we ony tassyklamak

Ýer gurluşyk proýekti kolhozlarda - kolhoz çlenleriniň umumy ýygnaclarynda ýa-da wekilleriniň ýygnaclarynda, sowхозlarda hem-de beýleki kärhanalarda, guramalarda we edaralarda bolsa zähmetkeşler kollektiwleri tarapyndan ara alnyp maslahatlaşylýar.

Hojalyk içindäki hem-de hojalygara ýer gurluşyk proýektleri halk deputatlarynyň raýon Soweti tarapyndan tassyklanýar. Eger-de hojalygara ýer gurluşyk proýekti bir oblastyň iki ýa-da şondan-da köp raýonyny öz içine alýan bolsa, onda ol halk deputatlarynyň oblast Soweti tarapyndan tassyklanýar, respublikan tabynlygyndaky raýonlarda hem-de ýer gurluşyk proýekti iki we şondan-da köp oblastyň bähbitlerine galtaşýan mahalynda - Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan tassyklanýar.

Ýer uçastoklaryny bölüp bermek we yzyna almak baradaky ýer gurluşyk proýektlerini ýerleri eýelik etmäge we peýdalanmaga bermek hakynda ýa-da ýer uçastogyny döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin yzyna almak hakynda karar çykaran organlar tassyklaýarlar.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

140-njy madda. Ýer gurluşyk proýektlerine üýtgetmeler girizmegiň tertibi

Ýer gurluşyk proýektlerine üýtgetmeler şol proýektleri tassyklan organlaryň karary boýunça girizilýär.

141-nji madda. Territoriýany ýer gurluşyk tertibinde bellenilişi ýaly hojalyk içinde guramagyň hokmanylygy

Territoriýany ýer gurluşyk tertibinde bellenilişi ýaly, hojalyk içinde guramak ýer eýeleri hem-de beýleki oba hojalyk kärhanalary üçin hokmanydyr.

142-nji madda. Ýer gurluşygyny guramak

Ýer gurluşygy býujetiň serişdeleriniň hasabyna döwlet ýer gurluşyk guramalary tarapyndan amala aşyrylýar.

Ýer uçastoklaryny tertibe salmak, düýpgöter gowulandyrmak hem-de goramak bilen baglanyşykly ýer gurluşyk projéktlerini işläp düzmek işi ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň inisiatiwasy boýunça şolaryň hasabyna geçirilip bilner.

143-nji madda. Ýer gurluşygynyň basgançaklary (stadiýalary)

Ýer gurluşygy şu aşakdaky ýaly yzygiderli tertipde geçirilýär:

ýer gurluşyk işini gozgamak;

taýýarlyk we gözleg işleri;

ýer gurluşyk projéktini düzmek;

ýer gurluşyk projéktine garamak we ony tassyklamak;

projékti natura (ýerleşmeli ýerine) geçirmek;

ýer gurluşyk dokumentlerini resmileşdirmek we olary ýer eýelerine hem-de ýerden peýdalanyjlara bermek;

ýer gurluşyk proektleriniň durmuşa geçirilişine awtoryň gözegçiligi.

144-nji madda. Ýer gurluşygyny geçirmegiň tertibi

Ýer gurluşygy halk deputatlarynyň degişli Sowetleriniň karary boýunça, ýer gurluşyk organlarynyň inisiatiwasy boýunça ýa-da dahylly ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň haýyşy boýunça geçirilýär.

Ýer gurluşyk projéktleri dahylly ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň gatnaşmagy bilen düzülýär hem-de olar tassyklanandan soň natura (ýerleşmeli ýerine) geçirilýär, şunda ýer eýeleriniň we ýerden peýdalanyjylaryň araçäkleri bellenen nusgadaky çäk belgileri bilen hökman belgilenýär.

XIV bölüm

ÝER BARADAKY JEDELLERI ÇÖZMEK WE ÝER HAKYNDAKY KANUNLARYŇ BOZULMAGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

XVI bap. ÝER BARADAKY JEDELLERI ÇÖZMEK

145-nji madda. Ýer baradaky jedelleri çözmäge hukugy bolan organlar

Ýer baradaky jedeller halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri, sud ýa-da döwlet arbitražy tarapyndan şu Kodeksde hem-de Türkmenistan SSR-niň beýleki kanunlarynda bellenilen tertipde çözülýär.

146-njy madda. Ýer gatnaşyklary bilen baglanyşykly emläk jedellerini çözmek

Kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň arasyndaky (kooperatiwlerden başga) ýer baradaky gatnaşyklar bilen baglanyşykly emläk jedelleri döwlet arbitražynyň organlary tarapyndan çözülýär, ýer baradaky gatnaşyklarda kooperatiwler ýa-da graždanlar tarap bolup ýa-da taraplaryň biri bolup durýan bolsa, ýer baradaky şeýle gatnaşyklar bilen baglanyşykly emläk jedelleri bolsa, eger SSR Soýuzynyň we Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda başga hili bellenilmedik bolsa, sud tarapyndan çözülýär.

147-nji madda. Türkmenistan SSR-niň hem-de beýleki soýuz we awtonom respublikalaryň ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Ýer hakyndaky kanunlarynyň esaslaryna laýyklykda, Türkmenistan SSR-niň kärhanalarynyň, edaralarynyň, guramalarynyň, kolhozlarynyň we sowhozlarynyň beýleki respublikanyň territoriýasynda ýerden peýdalanmak meseleleri boýunça ýer baradaky jedellerine Türkmenistan SSR-niň hem-de dahylly soýuz we awtonom respublikalaryň wekillerinden ybarat deňhukuklylyk tertibinde döredilýän komissiýalar garaýarlar. Eger komissiýa ylalaşykly karara gelmese, onda şu meseleler baradaky jedellere SSR Soýuzynyň kanunlarynda bellenilýän tertipde garalmalydyr.

148-nji madda. Beýleki oblastyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda bir oblastyň ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylarynyň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

Beýleki oblastyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda bir oblastyň ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylarynyň jedelleri Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan çözülýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

149-njy madda. Iki we şondan-da köp raýonyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

Şol bir oblastyň iki we şondan-da köp raýonynyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň jedelleri halk deputatlarynyň oblast Soweti tarapyndan, respublikan tabynlygyndaky raýonlaryň arasynda bolsa Türkmenistan SSR Hökümeti tarapyndan çözülýär.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

150-nji madda. Raýonyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

Raýonyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň jedelleri halk deputatlarynyň raýon Soweti tarapyndan çözülýär, ýöne şu Kodeksiň 151, 152-nji we 156-njy maddalarynda göz önünde tutulan jedeller muňa girmeyär.

151-nji madda. Şäheriň (şäher tipli posýologyň) territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

Şäheriň (şäher tipli posýologyň) territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň jedelleri halk deputatlarynyň şäher (posýolok) Soweti tarapyndan çözülýär, ýöne şu Kodeksiň 156-njy maddasynda görkezilen jedeller muňa girmeyär.

152-nji madda. Oba ilatly punktlarynyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň arasyndaky ýer baradaky jedelleri çözmek

Oba ilatly punktlarynyň territoriýasynda ýere eýelik etmek we ondan peýdalanmak meseleleri barasynda ýer eýeleriniň hem-de ýerden peýdalanyjylaryň jedelleri halk deputatlarynyň oba Soweti tarapyndan çözülýär, ýöne şu Kodeksiň 156-njy maddasynda görkezilen jedeller muňa girmeyär.

153-nji madda. Ýer baradaky jedellere halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň garamagynyň tertibi

Ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meseleleri barasyndaky jedellere halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri taraplardan biriniň beren arzasy esasynda garaýarlar.

Ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meselesi barasyndaky jedellere dahylly taraplaryň gatnaşmagynda garalýar, jedele haýsy wagt we niredede garaljakdygy hakynda olara öňünden habar edilmelidir.

Jedele garalanda taraplardan biri gelmedik mahalynda, eger ondan jedele özüniň gatnaşmazlygynda seljermekleri hakynda arza gelip gowuşmadyk bolsa, onda bu işe garamak gaýra goýulýar. Ikinji gezek çagyrylanda taraplar esassyz sebäplere görä gelmedik mahalynda bu ýagdaý ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meselesi barasyndaky jedele garalmagyny togtatmaýar.

Ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meselesi barasyndaky jedeli çözmek üçin zerur bolan materiallary ýer gurluşyk organlary taýýarlaýarlar. Ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meselesi barasyndaky jedelleri çözmek baradaky materiallary taýýarlamak üçin halk deputatlarynyň ýerli Sowetleri zerur bolan mahalynda halk deputatlarynyň ýerli Sowetleriniň deputatlaryndan hem-de ýer gurluşyk organlarynyň wekillerinden ybarat komissiýa döredip bilerler.

Ýere eýelik etmek ýa-da ýerden peýdalanmak meselesi barasyndaky jedele garaýan organ karar kabul edýär, şol kararda bolsa ony ýerine ýetirmegiň tertibi hem-de ýere eýelik edijiniň ýa-da ýerden peýdalanyjynyň bozulan hukugyny dikeltmek baradaky çäreler göz önünde tutulyp bilner.

154-nji madda. Ýer baradaky jedele gatnaşýan taraplaryň hukuklary we borçlary

Ýer baradaky jedele gatnaşýan taraplaryň şu aşakdaky hukuklary bardyr:

- ýer baradaky jedeli çözmek barasyndaky materiallar bilen tanyşmaga;
- şol materiallardan göçürmeler etmäge;
- ýer baradaky jedele garalanda oňa gatnaşmaga;
- dokumentleri we beýleki subutnamalary getirip bermäge;
- haýyşyny aýtmaga;
- dilden ýa-da ýazmaça düşündiriş bermäge;
- beýleki tarapyň haýyşyna ýa-da delillerine garşy bolmaga;

ýer baradaky jedel boýunça çykarylan kararyň kopiýasyny almaga we zerur bolan mahalynda şol karar barada halk deputatlarynyň ýokarda durýan Sowetine ýa-da Türkmenistan SSR Hökümetine şikaýat etmäge.

Taraplar özlerine degişli bolan hukuklardan päk ýürekden peýdalanmaga borçludylar.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

155-nji madda. Ýer baradaky jedel boýunça çykarylan karary ýerine ýetirmek

Ýer baradaky jedel boýunça çykarylan karary ýer gurluşyk organy ýa-da kararda görkezilen beýleki organ ýerine ýetirýär.

Şol karar barada şikaýat edilmegi onuň ýerine ýetirilmegini togtatmaýar.

Karar çykaran organ ýa-da ýokarda durýan organ ýer baradaky jedel boýunça çykarylan kararyň ýerine ýetirilmegini togtadyp ýa-da ony gaýra goýup biler.

156-njy madda. Umumy eýeçilikdäki binasy bolan graždanlaryň arasyndaky jedelleri çözmek

Umumy eýeçilikdäki binasy bolan graždanlaryň arasyndaky ýer uçastogyna eýelik etmegiň tertibi hakyndaky jedellerine sud tarapyndan garalýar.

Ýer uçastogynyň bir bölegine eýelik etmegiň tertibi graždanlara degişli bolan binadaky paýlar nazara alnyp kesgitlenilýär.

XVII bab. ÝER HAKYNDAKY KANUNLARYŇ BOZULMAGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

157-nji madda. Ýere eýelik etmek hukugyny ýa-da ýerden peýdalanmak hukugyny bozýan geleşikleriň hakyky dældigi

Ýer uçastoklaryny satyn almak-satmak, birine bagyşlamak, girewine goýmak, birugsat çalyşmak hakyky dälendir.

158-nji madda. Ýer hakyndaky kanunlaryň bozulmagy üçin graždan, administratiw ýa-da jenaýat jogapkärçiligi

Şu kodeksiň 157-nji maddasynda görkezilen geleşikleri etmekde günäkär adamlar, şonuň ýaly-da:

ýer uçastoklaryny birugsat eýelemekde;

oba hojalyk ýerlerini we beýleki ýerleri zaýalamakda, olary himiki we radioaktiw maddalary bilen, önümçilik galyndylary we hapa suwlar bilen hapalamakda;

ýerleriň ýagdaýyna ýaramaz täsir edýän obýektleri ýerleşdirmekde, gurmakda, proýektirlemekde, ulanmaga bermekde;

ýerlerden peýdalanmagyň tebigaty goraýjy düzgüniniň talaplaryny berjaý etmezlikde;

ýer uçastoklaryny özüniň ulanmaga berlen maksatlaryndan başga maksatlar üçin peýdalanmakda;

topragyň mes gatlagyny aýyrmak, saklap galmak hem-de ony ýerine dökmek şertlerini ýerine ýetirmezlikde;

wagtlaýyn eýeleýän ýerlerini öz wagtynda gaýtaryp bermezlikde ýa-da şol ýerleri niýetlenişi ýaly peýdalanmak üçin ýaramly ýagdaýa getirmek baradaky borçlary ýerine ýetirmezlikde, eýelik edilýän we peýdalanylýan ýerleriň araçäklerindäki çäk belgilerini ýok etmekde, ýerleriň döwlet registrasiýasy, hasaba alnyşy we olara baha berlişi baradaky maglumatlary ýoýmakda ýerleri eýelik gözi bilen peýdalanmazlykda we olary zähmet çekmän gazanç etmek maksady bilen peýdalanmaga;

Suwarymly ýerleri saga-sola dargatmakda we ogurlamakda;

Ýer gurluşyk proýektini özbaşdak üýtgetmekde;

Ulanyp taşlamak ekerançylyk sistemasyny ulanmakda;

Tebigy öri meýdanlaryny zaýalamakda günäkär adamlar Türkmenistan SSR-niň kanunlaryna laýyklykda graždan, düzgün-nyzam, administratiw ýa-da jenaýat jogapkärçiligini çekýärler.

Türkmenistan SSR-niň kanunlarynda ýer hakyndaky kanunlaryň bozulmagyň beýleki görnüşleri üçin jogapkärçilik bellenilip bilner.

(1991-nji ýylyň 30-nji maýyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda - Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1991 ý., № 9-10, 106-njy madda).

159-njy madda. Birugsat eýelenilen ýer uçastoklaryny gaýtaryp bermek

Birugsat eýelenilen ýer uçastoklary degişli ýerine gaýtarylyp berilýär, şunda şol uçastoklaryň bikanun peýdalanylan wagtynyň içinde edilen harajatlar tölenilmeýär. Ýer uçastoklaryny peýdalanar ýaly ýaramly ýagdaýa getirmek, şol sanda hem binalary ýykyp aýyrmak işi ýer uçastoklaryny bikanun eýelän kärhanalaryň, guramalaryň, edaralaryň we graždanlaryň hasabyna geçirilýär.

Birugsat eýelenilen ýer uçastogyny gaýtaryp bermek işi halk deputatlarynyň degişli Sowetiniň karary boýunça geçirilýär, şol karary bolsa hukuk goraýjy organlar ýerine ýetirýärler.

160-njy madda. Ýerden peýdalanmak kadalarynyň birsyhly bozulmagy üçin ýer uçastogyny yzyna almak

Ýer eýeleri we ýerden peýdalanyjylar ýerden peýdalanmak kadalaryny birsyhly bozan mahalynda olaryň nädogry peýdalanylýan ýer uçastoklary yzyna alnyp bilner.

Ýerden peýdalanmak kadalarynyň birsyhly bozulmagy üçin ýer uçastoklaryny yzyna almak işi şol ýer uçastoklaryny beren organlaryň, suduň ýa-da döwlet arbitražynyň çykaran karary esasynda geçirilýär.

161-nji madda. Ýer hakyndaky kanunlaryň bozulmagy netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek

Kärhanalar, edaralar, guramalar we graždanlar ýer hakyndaky kanunlaryň bozulmagy netijesinde özleriniň ýetiren zyýanynyň öwezini tölemäge borçludylar.

XV bölüm HALKARA ŞERTNAMALARY

162-nji madda. Halkara şertnamalary

SSR Soýuzynyň we soýuz respublikalaryň Ýer hakyndaky kanunlarynyň esaslaryna laýyklykda, eger SSSR-iň hem-de Türkmenistan SSR-niň halkara şertnamasynda şu Kodeksdäki beýan edilen kadalaradan başga hili kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.